Det Danske Filminstitut

DEN TYNDE ALEJANDRA

LA FLACA

Redaktør: Helle Toft Jensen, SPOR

Forfattere: Kathrine T. Larney (journalist)
& Morten Nielsen (journalist)
"Fragmenter af Chiles historie":
Merete Astrup (journalist)
"Handling er nøgleordet":
Knud Rune Andersen (journalist)
"Citater fra filmen", "Generalens ofre":
Merete Hjort Jensen (cand. mag.)

Layout: Faber, SPOR

Repro: Christensens Fotosats

Tryk: Tonø Grafisk

ISBN: 87 - 87195 - 48 - 8

© Copyright 1998
Morten Nielsen & Kathrine T. Larney & SPOR

Hæftet er produceret for Det Danske Filminstitut af SPOR
med støtte fra Danida og Undervisningsministeriet.

Video og hæfte kan rekvireres hos:
Det Danske Filminstitut
Vognmagergade 10 • 1120 København K
eller: Mejlgade 55 • 8000 Århus C
Filmbestilling: Tlf: 87 31 77 00 Fax: 86 13 29 06

Kopiering fra denne bog må kun finde sted på institutioner der har indgået
aftale med Copy-Dan og kun inden for de i aftalen nævnte rammer.

INDHOLD

Forord s. 4

Fragmenter af Chiles historie s. 6

Citater fra filmen, spansk og dansk s. 13

Portræt af diktaturet s. 16

Det enkelte menneskes valg s. 20
- om tortur, ofre og overlevende

Hævn eller tilgivelse s. 26
- om retsopgør og national forsoning

Generalens ofre s. 30
- uddrag fra interviews i avisen El País

Handling er nøgleordet s. 34
- engagement i to generationer

Supplerende materiale s. 38
- litteratur, film/video, informationssøgning

FORORD

Marcia Merino "Den Tynde Alejandra"

I filmen "Den Tynde Alejandra" møder vi stikkeren, den tidligere politiske aktivist Marcia Merino, fra Chile.
I mødet med filmens instruktør, Carmen Castillo, som selv måtte flygte fra diktaturet, fortæller Marcia, med dæknavnet Alejandra, om sin tid i fængsel, om torturen, angivelserne og om at skulle leve med sine kammeraters liv på samvittigheden. Filmen er en personlig historie om Carmen Castillos søgen efter fortiden og Alejandras forsøg på at komme overens med den.

Historien om "Den Tynde Alejandra" rejser mange spørgsmål: Hvordan var den politiske situation i Chile under Allende? Hvorfor kom kuppet? Hvilke interesser stod overfor hinanden? Og ikke mindst spørgsmålet om, hvad tortur gør ved mennesker og om, hvorfor lige netop Alejandra blev stikker.
Dette hæfte giver ikke udtømmende svar, men fremlægger fakta og synspunkter, som kan anvendes til at forklare nogle af de mekanismer, som filmen beskriver. I kapitlet "Fragmenter af Chiles historie" gennemgås Chiles politiske udvikling fra Allende til i dag med vægt på de begivenheder, der ledte til militærkuppet i 1973. I kapitlet "Det enkelte menneskes valg" giver psykologen, Tatiana Jessen, sit bud på torturens væsen og forklaringen på, at Alejandra brød sammen, mens andre stod imod.

Men filmen rejser også en række spørgsmål, der rækker ud over begivenhederne i Chile. Spørgsmålet om diktatur i forhold til demokratiet. Spørgsmålet om, hvorfor et diktatur opstår og hvilke metoder, det betjener sig af.
Filmen begynder og ender med spørgsmålet om sandhed, tilgivelse og forsoning. Er det muligt at komme overens med fortiden?
Der findes intet endegyldigt svar på disse spørgsmål, men i kapitlet "Et land af tavshed og glemsel" gives en beskrivelse af diktaturets indre logik, et skoleeksempel sammensat af de elementer, der går igen i alle diktaturstater. Kapitlet er tænkt som et oplæg til diskussion af, hvilke mekanismer der betinger et diktaturs opståen og hvad der måske kunne gøres for at standse det.
På samme måde lægger kapitlet "Hævn eller forsoning" op til diskussion om, hvordan et land kan gøre op med fortiden og forhindre, at nye overgreb sker i fremtiden. I dette kapitel præsenteres eksempler på, hvordan forskellige lande har grebet problemet an, dels hvad angår egentlig retsforfølgelse, dels når det drejer sig om at udligne de sociale uligheder, der hænger uløseligt sammen med diktaturstatens opståen.
Endelig lægger disse to kapitler op til en diskussion af, hvor grænsen for demokratiet går. Hvad betyder demokratiet og hvad skal der til for at det overlever?

Kapitlet "Handling er nøgleordet" beskriver 2 danskere, som hver for sig har bestemt sig for at kæmpe for det, de synes er rigtigt. Villy Fuglsang, 80 år, veteran fra Spanienskrigen, tidligere KZ-lejrfange og politisk aktiv gennem et helt liv fortæller om, hvad han forstår ved begrebet solidaritet. Og Eva Moll Sørensen, 22 år, fortæller, hvorfor hun arbejder frivilligt i Ungdommens Røde Kors. De to repræsenterer hver deres indgang til handling, for den ene er den udsprunget af et politisk engagement og en politisk forståelse af verden. For den anden af en personlig søgen og et ønske om at gøre noget.

"Den Tynde Alejandra" kan selvfølgelig ses som en film om en kvinde på den anden side af jorden. Dette materiales forfattere ser dog filmen som en historie om en række fænomener, der går igen i historien og overalt i verden.

I Spanien og Argentina er man ved at forberede retssager om mordene på statsborgere fra disse lande - mord, der er udført af Pinochet-regimets håndlangere. Selvom Chile har vedtaget "Punktum finale-loven" (se også afsnittet "Hævn eller forsoning"), er omverdenen ikke på samme måde indstillet på at lægge låg over fortiden. Spanske og argentinske journalister, der beskæftiger sig med retssagerne, har modtaget mordtrusler.

Krasnoff Machenko er endnu ikke gået på pension. Han er i dag oberst på kasernen i Valdivia. Om Alejandra vil rygtet vide, at hun på et tidspunkt blev gift med en mand fra det politiske politi, DINA, og at hun i dag arbejder som taxachauffør i Santiago.
E-mailen fra Santiago er en påmindelse om, at deres historie stadig er aktuel. Ligesom historien om diktatur og undertrykkelse over alt i verden ikke er slut endnu.

Vi sendte en e-mail til Amnesty Internationals kontor i Santiago for at spørge, om man der vidste, hvad der er blevet af Alejandra og af torturbødlen, kaptajn Krasnoff Machenko, siden filmen blev lavet i 1993. Svaret kom på e-mail og er her gengivet i sin fulde ordlyd på spansk og dansk:

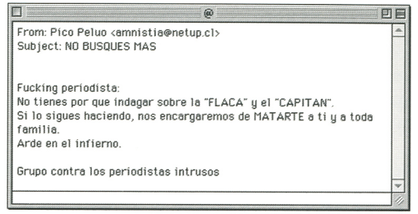
From: Pico Peluo <amnistia@netup.cl>
Subject: NO BUSQUES MAS

Fucking periodista:
No tienes por que indagar sobre la "FLACA" y el "CAPITAN".
Si lo sigues haciendo, nos encargaremos de MATARTE a ti y a toda familia.
Arde en el infierno.

Grupo contra los periodistas intrusos

Fra: Pico Peluo - som ikke er et personnavn
Emne: Du skal ikke undersøge mere

Fucking journalist:
Duskal ikke efterforske i mere om "DEN TYNDE" og "KAPTAJNEN".
Hvis du fortsætter med at gøre det, skal vi sørge for at myrde dig og hele din familie.
Brænd i helvede.

Gruppe mod påtrængende journalister.

Afsenderen er ikke Amnesty International i Santiago, her har man nemlig aldrig modtaget vores e-mail...

FRAGMENTER AF CHILES HISTORIE

Salvador Allende (m. briller) under angrebet på La Moneda.

Siden 1930'erne udviklede Chile sig til Sydamerikas mest sikre demokrati. Der blev holdt planmæssige valg, stemmeoptællingen var pålidelig og pressen havde relativ stor frihed. Men udviklingen var ikke entydig. Ganske vist blev der gennemført love, som skulle forbedre de fattiges og undertryktes kår, men landets økonomiske og politiske elite hindrede gennemgribende forandringer, f.eks. blev en jordreform, der skulle bryde godsejernes magt og sikre en mere retfærdig fordeling af jorden, vedtaget i 1962, men aldrig gennemført.
Samtidig forblev militæret en stærk magt i landet, som den havde været det siden uafhængighedskrigene.
1964 blev vendepunktet i den politiske udvikling, hvor den nyvalgte kristelige demokratiske præsident, Eduardo Frei, forsøgte at forbedre uddannelser, sundheds- og socialvæsenet. Han blev konstant mødt af protester fra højre, mens venstre pressede på for at få fremskyndet reformer. Imens voksede arbejdsløshed og inflation.
I 1970 vandt socialisten Salvador Allende og hans koalitionsregering, Folkeenheden, valget. Folkeenheden var i 1970 en alliance mellem Chiles Socialistiske Parti, Chiles Kommunistiske Parti, Det Radikale Parti, Bevægelsen for Folkelig Aktion (MAPU) og Venstrekristne. De gik til valg på et program for en retfærdig fordeling af landets rigdomme gennem jordreformer, nationaliseringer og reformer til fordel for de fattige.

Allendes regering var den første socialistiske regering i verden der kom til magten ved et demokratisk valg, og valget blev fulgt med stor international interesse. Man talte om den fredelige vej til socialismen. Allende og Folkeenhedens strategi var at gennemføre sociale reformer for at forbedre de fattiges levestandard, at skabe en uafhængig udenrigspolitik samt at frigøre sig økonomisk fra de multinationale selskaber, hvoraf de fleste var ejet af USA.

Men vejen til regeringsmagten var belagt med kompromiser.
Det har altid været kutyme i Chile, at Kongressen valgte præsidentkandidaten med højeste stemmetal til præsident. Men da Allende i 1970 havde højeste stemmetal drog højrefløjen denne fremgangsmåde i tvivl.

Der skulle gå 60 anspændte dage fra valget den 4. september til kongressens valg af Allende 3. november. 60 dage hvor Folkeenheden skulle vinde Det Kristelige Demokratiske Parti's stemmer for at få flertal i Kongressen.
Det lykkedes at få Det Kristelige Demokratiske Parti til at støtte Allende, men prisen var en aftale. Den indeholdt Folkeenhedens ønske om en grundlovsændring, der tillod nationalisering af kobberminerne. Men aftalen betød også, at Folkeenheden lovede at respektere landets forfatning samt at frede offentligt ansatte, så de ikke kunne fyres. Det begrænsede Allendes muligheder for at udskifte modvillige embedsmænd, med ansatte, med en anden baggrund og en anden holdning til omfordelingen af landets goder.
Aftalen med Det Kristelige Demokratiske Parti var ikke det første kompromis, Folkeenheden måtte indgå på sin vej til magten, også internt var der uenigheder. Alliancen af kommunister, socialister og radikalister og kristne havde vidt forskellig politisk og social baggrund, og skønt der var enighed om målet var der uenighed om midlerne blandt Folkeenhedens forskellige partier.
Hverken Chiles økonomiske elite, godsejerne og industrimagnaterne, de traditionelle højrepartier, eller de udenlandske - først og fremmest amerikanske - firmaer med økonomiske interesser i landet eller landets magtfulde militær brød sig om Allende og Folkeenhedens planer om økonomisk omfordeling. Kort efter valget i 1970 dannede højrekræfterne den fascistiske gruppe Fædreland og Frihed, en gruppe der under hele Folkeenhedens regeringstid søgte at destabilisere landet gennem sabotage og mord.

Den fredelige vej til socialismen

Folkeenheden overtog en nation med arbejdsløshed, inflation og en stor udlandsgæld. Godt en fjerdedel af landets dengang 11 millioner indbyggere levede i ekstrem fattigdom. Men det lykkedes i regeringens første år at gennemføre reformer og forandringer, og titusindvis af fattige chilenere oplevede en forbedret levestandard.
Pengene kom fra en økonomisk omlægning, hvor dele af mineindustrien og andre vigtige industrier blev nationaliserede. Staten overtog 16 af landets 18 største banker og 90% af kreditvirksomheden, hvilket blandt andet gav små og mellemstore virksomheder adgang til kredit. Lønnin-

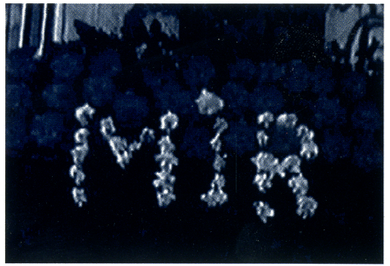

MIR

Den Venstrerevolutionære Bevægelse, blev dannet i 1965 som en sammenslutning af flere grupper på den yderste venstrefløj, og spillede især en rolle på universiteterne
MIR var ikke med i Folkeenheden. Det var blandt andet strategien om den fredelige vej til socialismen, der skilte parterne. MIR mente, at den væbnede kamp var nødvendig, fordi socialismen kun kan nås, hvis hele magten erobres på én gang.
MIR anså Allende for at være reformistisk og for eftergivende overfor højrekræfterne og Det Kristelige Demokratiske Parti.
Derfor kunne man - skønt det ikke var partiets erklærede formål - finde MIR i aktioner som skabte store problemer for Allende-regeringen. Jordbesættelser, fabriksbesættelse og strejker var nogle af de aktioner, MIR brugte for at radikalisere udviklingen.
Det skete blandt andet i nogle slumområder hvor MIR vandt opbakning. Der opstod uoverensstemmelser mellem regeringen og slumområderne, som rejste krav om selvstyre, og det var endnu en svækkelse af styrkeforholdet overfor højrekræfterne.

Op til kuppet og efter, anklagede MIR Folkeenheden for passivitet. Siden lykkedes det dog parterne at samles i kampen mod Pinochet og hans millitærjunta. I dag er MIR fortsat mere militant i sine aktionsformer end kommunisterne og socialisterne.

Che Guevara banner

gerne steg og lønmodtagernes andel i nationalindkomsten blev større. Produktionen steg og arbejdsløsheden faldt.
På det sociale område iværksatte regeringen det "Nationale Mælkeprojekt", som sikrede de mange underernærede børn gratis mælk hver dag. Sundhedsklinikker blev oprettet i beboelsesområderne, og børnedødeligheden faldt betragteligt.
Der skulle ikke længere betales for skolebøger i grundskolen og der blev flere studerende på alle niveauer. For første gang fik børn fra fattige familier adgang til stipendier, så de kunne studere på universitet, og voksne arbejdere fik mulighed for at videreuddanne sig.
Kulturlivet nåede ud til millioner af mennesker gennem TV og radio. Et statsligt forlag sikrede, at bøger og publikationer blev mulige at købe, og musiklivet nåede et højdepunkt.
De mennesker der før var blevet forbigået og ydmyget, begyndte at føle, at de havde fået deres egen regering. Det viste de ved kommunalvalget i 1971, hvor Folkeenheden fik 50,1% af stemmerne mod ca. 34% ved præsidentvalget i 1970.

Modstanden

Modstanden mod Allendes regering rakte langt ud over landets egen politiske opposition. Ikke mindst USA havde grund til at frygte et socialistisk Chile med nationalisering af private virksomheder på dagsordenen, og det internationale pres på regeringen tog til: Verdensbanken, Den Interamerikanske Udviklingsbank og en række private, nordamerikanske banker suspenderede deres kreditter til Chile og hindrede en genforhandling af landets udenrigsgæld. Der blev iværksat en boykot af eksport af kobber efter nationaliseringen af minerne og en blokade for import af blandt andet vigtige reservedele til industrien.
Mange lokale og udenlandske firmaer frygtede nationaliseringerne og trak sig ud af landet. Samtidig slog fascistiske grupper til med sabotage blandt andet i kobberminerne.
Resultatet blev voksende inflation, vareknaphed, hamstring, sortbørshandel og uro.

Demonstration i hovedstaden

I 1972 finansierede den amerikanske efterretningstjeneste, CIA og Chiles industriledere en strejke blandt landets vognmænd. Vognmændene fik hurtigt følgeskab af butiksejere og liberale erhverv. Det lykkedes regeringen ved hjælp af loyale vognmænd og chaufførerog indsats fra frivillige at bryde strejken og få forsyningerne frem, men den lammede landets økonomi og anrettede stor skade.

Middelklassen, som i begyndelsen havde sympati for Allendes reformer, begyndte at frygte at landet ville ende i kaos og anarki, godt hjulpet af højrekræfternes åbenlyse propaganda og løgne. Allerede i 1971 gik middelklassens kvinder på gaden i "De tomme gryders march", en demonstration mod kødrationeringen. Kommunisterne og socialisterne i Folkeenheden så det som begyndelsen til en offensiv med fascistiske træk, men der var uenighed om, hvordan man skulle håndtere situationen.

Santiago

Som i mange andre lande i Latinamerika har militæret i Chile altid spillet en central rolle i magtstrukturen, og har altid haft særlige privilegier. Militæret har deres egne hospitaler, deres egne skoler, og der har altid været sociale særordninger for militærets folk. De væbnede styrker havde således ingen interesse i Allendes reformer og omfordeling af landets indtægter.
Allende mente at militæret skulle inddrages i landets udvikling, og det lykkedes faktisk at få en hel del højtstående folk indenfor hæren til at være loyale overfor den valgte regering allerede i 1970. En af dem var hærchef René Schneider. Han blev dræbt ved et attentat allerede en måned efter. Hans efterfølger blev general Carlos Prats, som blev udsat for attentatforsøg i juli 1973.

Dagbladet "El Mercurio", som havde det største oplag, og var ejet af en af de mest indflydelsesrige økonomiske familier i Chile, var talerør for den yderste højrefløj. Det var blandt andet gennem denne avis, at højrefløjen gentog udsagnet om, at "de eneste gode marxister, er de døde marxister". Den grundlovssikrede ytringsfrihed blev systematisk brugt til at angribe og nedgøre landets demokratisk valgte regering.

Politisk møde

I Folkeenheden tog diskussionerne til. Der var uenighed om, hvor langt man skulle lade højrekræfterne gå i deres misbrug af de

"Om borgerkrigen kan undgås vil vise sig. At militæret og politiet er uinteresseret i magten og vil give den fra sig hurtigst muligt er sikkert. Og Chile kommer ikke tilbage til tilstanden før 1970. Dertil står de nye magthavere alt for delt også politisk og dertil er deres respekt for Chiles love alt for stor."

Morgenavisen Jyllandspostens kommentar til kuppet den 12. september 1973.

"Solidaritet med Chiles folk
Møde fredag kl. 17:30 på Blågårds plads i København"

Forsiden af Land og Folk den 13. september 1973

"De tre års folkemagt har ikke været nogle dans på roser. Det har været klassekamp, således som den udvikler sig, når den privilegerede kapitalistklasse med alle midler forsvarer deres positioner."

Fra leder i Land og Folk den 13. september 1973

Kampvogne i gaderne i tiden efter kuppet.

grundlovssikrede rettigheder, som strejkeretten og ytringsfriheden. Presset på regeringen forstærkede den interne uenighed om det centrale spørgsmål: Kan man stemme sig til magten - er det tilstrækkeligt at have den politiske magt eller skal man også have magt over det økonomiske apparat for at sikre reformer?
Alligevel vandt Allendes Folkeenheden 44% af pladserne ved kongresvalgene i marts1973.
I juli 1973 forsøgte højrefløjen i militæret et statskup, som imidlertid blev nedkæmpet af Allendetro soldater.

Kuppet

Tidligt om morgenen den 11. september 1973 omringede tanks og tropper præsidentpaladset La Moneda, samt kongressen, partihovedkvarterer og regeringsvenlige aviser. Nogle boligområder blev beskudt fra luften. Præsident Allende blev dræbt da luftvåbnet bombede La Moneda.
I løbet af få timer var Allendes regering faldet i en blodig storm, og en firemands militærjunta tog magten med general Augusto Pinochet Ugarte i spidsen. Juntaen forbød al politisk aktivitet og indførte undtagelsestilstand og erklærede, at marxismen skulle udraderes.

DINA (Direccion de Inteligencia Nacional), det politiske politi blev oprettet på selve kup-dagen som et samarbejde mellem militær og politi, der skulle samle information om modstandere af kuppet. DINA blev undertrykkelsens mest magtfulde redskab med 2.000 ansatte og omkring 50.000 stikkere, - en effektiv organisation for tortur, spionage og terror. Havde man først været politisk fange, var chancerne for at klare sig i Chile minimale, når man blev løsladt. For DINA informerede arbejdsgiverne mod "skadelige elementer".

I ugerne efter kuppet blev tusinder af "skadelige elementer" drevet ind på det Nationale Stadion og andre sportsstadioner, som hurtigt blev omdannet til koncentrationslejre. Der blev ikke skelnet mellem militante MIR-folk, kristelige, socialister, radikale eller kommunister. Det anslås at ca. 3.500 blev myrdet, ca. 4.000 forsvandt, heraf har militæret afsløret hvor de 1.000 ligger begravet. Der bliver stadig fundet massegrave i Chile.

Pinochets regeringstid

Efter kuppet oplevede det chilenske samfund en økonomisk vækst. Fagbevægelsen var passiviseret og politiske partier forbudt, med mindre de samarbejdede.
Nationaliserede virksomheder blev givet tilbage til de oprindelige ejere, og Pinochet fik, med USA's støtte, flere store lån, som Allende regeringen ikke havde haft mulighed for at opnå.

Væksten skabte mange nye arbejdspladser og en øget levestandard. Det gav Pinochet mange tilhængere. Lov og orden var genindført. Chiles højt berømmede demokrati var blevet afviklet og afløst af et brutalt militærdiktatur.
Ca. 100.000 mennesker blev tvunget i exil pga. politisk forfølgelse. Ca. 2.000 kom til Danmark.

1970'ernes choktilstand blev i 80'erne afløst af ny modstand som sammen med internationale protester fik regimet til at vakle. En økonomisk nedgang i 1982 ramte i særlig grad den fattigste del af befolkningen. Fagbevægelsen havde fået nye kræfter, og den politiske opposition tiltog. Hvis man ser bort fra den yderste højrefløj som samarbejdede med Pinochet, var der en samlet opposition mod militærjuntaen. Fra Det Kristelig Demokratiske Parti til kommunisterne, var kravet: Genindførelse af demokratiet.
Pinochet gik ind på at forhandle med oppositionen, hvis protesterne hørte op. Det opmuntrede De Kristelige Demokrater og andre moderate til at sætte modstanden på vågeblus. Pinochet greb øjeblikket og gjorde kort proces. Han arresterede og landsforviste oppositionens ledere og konsoliderede sin magt.

I 1987 kom det til omfattende strejker og nye protester mod regimet, og denne gang skabtes en åbning. Partierne fik lov at organisere sig, udsende publikationer og holde vælgermøder. Efter internationalt pres tillod Pinochet en del af de eksilerede chilenere at vende tilbage.
I 1988 udskrev Pinochet en folkeafstemning om sit mandat. Den 5. oktober samme år gik 7 millioner chilenere til stemmeurnerne og 70% sagde nej til Pinochet.

Augusto Pinochet ved en militærparade

"Chile vil blive husket som en af vor tids store politiske tragedier - og Allende som en stor, praktisk politiker, hvis farlighed for reaktionen bestod i, at han forbandt socialismen med demokratiet.
PS: Kobberpriserne steg tirsdag med 30 pund (450 kr.) pr. ton på metalbørsen i London. Kapitalisternes rygmarvsrefleksion fejler intet."

Fra leder i Aktuelt den 13. september 1973

Fagforeningsformænd i Storkøbenhavn udtaler deres afsky for overfaldet på det chilenske folk. Vi erkender vores magtløshed i den øjeblikkelige situation, men jeres kamp og begivenhederne i disse timer vil være dyrekøbt lære for den internationale arbejderbevægelse og dermed også den danske arbejderbevægelse. Også i vort land er der kræfter, der solidariserer sig med dem, der drukner jeres krav om en menneskelig tilværelse med blod og terror.

Jørgen Jensen, Formand for Metalarbejdernes fagforening i Lyngby på vegne af mere end 100 fagforeningsformænd i Københavns området i Aktuelt den 13. september 1973

"Salvador Allende havde intet flertal bag sig. Det var hans fundamentale politiske problem når han ville gennemføre socialismen i Chile med demokratiske midler."

...

"Men den militære junta skal ikke alene have samfundet til at fungere igen. De må samtidig gøre det på nogle af de vilkår Allendes styre har skabt. Arbejderens forbedrede stilling kan de ikke røre ved. Heller ikke de bønder som var med i den første landreform. Eller nationaliseringen af kobberminerne, som blev enstemmigt vedtaget af kongressen."

Fra leder i Politiken 14. september 1973.

"USA banede vejen for juntaen og kendte til kupplanerne"

Overskrift i Aktuelt den 14. september 1973

"Spørgsmålet der rammer det liberale demokratis afgørende dilemma her som i Weimar-Tyskland, måtte i nogen tid stå ubesvaret. Og svaret var utilfredsstillende, et militært kup, selv om militære kup er noget andet i Chile end i Grækenland.
Det er imidlertid væsentligt at forstå at det ikke var en socialdemokratisk udvikling, der blev standset. Den var gået i stå da kuppet kom.
Og det er fængslende at fundere over, hvordan man selv ville forholde sig, hvis alt det som i egentligste forstand gør tilværelsen værd at leve, på lignende måde var truet her i Danmark, eller et andet nordisk land. Dette til forklaring på hvad der er sket i Chile.
Og måske til skræk og advarsel."

Fra leder i Morgenavisen Jyllandsposten den 15. september 1973

"Han har humoristisk sans, men virker streng
Her er Chiles nye leder"

Overskrift i Morgenavisen Jyllandsposten den 15. september 1973 om kuppets leder Pinochet.

I slutningen af 1989 blev der for første gang i 16 år afholdt præsidentvalg i Chile og den 11. marts 1990 tiltrådte den nye regering ledet af den kristelige demokrat, Ailwyn.

Skønt Chile i dag har demokrati, trækker fortiden lange skygger ind i nutiden:
Mens juntaen og oppositionen arbejdede på, at afholde parlaments- og præsidentvalget, arbejdede Pinochet på, at udforme en ny grundlov der ville sikre hans og militærets fortsatte politiske indflydelse.
Den nye grundlov betyder, at alle love skal godkendes i Senatet hvor militæret udpeger et flertal af medlemmerne.

Pinochet har været chef for hæren indtil 1998, og er nu medlem af Senatet på livstid!

Chiles opgør med fortiden beskrives i denne bogs afsnit "Hævn eller tilgivelse".

Demonstration før valget i 1988

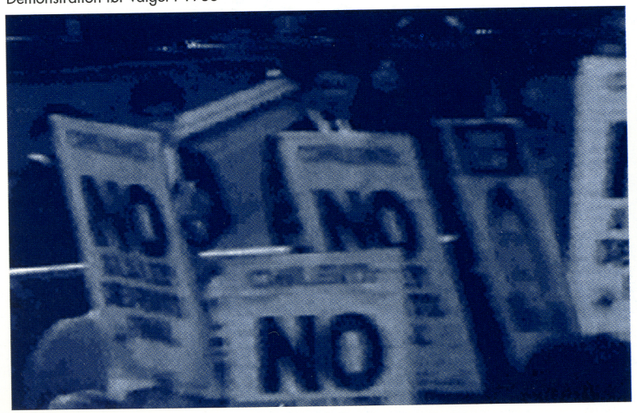

Carmen Castillo:
"Marcia Merino tiene 17 años cuando se incorpora al MIR, en Concepción. A los 24, ya es una de las pocas mujeres dirigentes de la organización. Era larga, delgada, la decíamos la Flaca. En la clandestinidad, dirige el comité de resistencia de Curicó. Mantiene contactos con la dirección nacional. El primero de mayo de 1974, cae detenida cuando iba a un punto de contacto. La llevan a la cárcel de Curicó, atendida por las monjas del Buen Pastor. Interrogada, torturada, empieza a hablar... No entrega nada importante pero sabe ya que transgredió la ley de la resistencia. En papel fino de cigarillos, escribe, a la dirección del MIR, una carta en la que informa que no resistió la tortura, que la próxima vez dirá todo lo que sabe. Tres meses sin interrogatorios, ella espera cada día, espera una respuesta del MIR, una palabra, una señal.... El primero de agosto de 1974, tres hombres de civil de la DINA, vienen a buscarla en su celda. A empujones la suben a una camioneta, le esposan las manos, le pegan escotch en los ojos... Largo trayecto hacia Santiago... Los ojos vendados... La camioneta se para en pleno campo, la venda resbala, Marcia ve las estrellas, piensa que es el fin, que van a matarla... Llega a Santiago. La meten a rastras dentro de una casa,

Carmen Castillo:
"Marcia Merino er 17 år gammel, da hun går ind i MIR, i Concepción. Som 24-årig er hun allerede en af de få kvindelige ledere i organisationen. Hun var lang, slank, vi kaldte hende Den Tynde. Illegalt leder hun modstandskomitéen i Curicó. Hun arbejder med kontakt til landsledelsen. Den første maj 1974 bliver hun arresteret, da hun er på vej til et mødested. Hun bliver bragt til fængslet i Curicó, som passes af nonner fra Buen Pastor. Efter forhør, tortur, begynder hun at tale... Hun røber intet af betydning men ved at hun allerede har overtrådt modstandsbevægelsens lov. På tyndt cigaretpapir skriver hun til MIR's ledelse, et brev hvori hun oplyser om, at hun ikke udholdt torturen, at næste gang vil hun komme til at sige alt hvad hun ved. Tre måneder uden forhør, hun venter hver dag, venter et svar fra MIR, et ord, et tegn... Den første august 1974 kommer tre civilklædte mænd fra DINA for at hente hende i hendes celle. Brutalt sætter de hende op i en ladvogn, giver hende håndjern på, taper hendes øjne til... En lang tur i retning af Santiago... Med bind for øjnene... Vognen standser midt ude på landet, bindet glider ned, Marcia kan se stjernerne, hun tror det er slut, at de vil dræbe hende.... Hun kommer til Santiago. De slæber hende ind i et hus, Londres nr. 38, et ganske almindeligt hus. Under den anden omgang

CITATER FRA FILMEN

Marcia Merino og Carmen Castillo

calle Londres, número 38, una casa cualquiera. En la segunda sesión de tortura, Marcia se quiebra... habla... entrega nombres... El hoyo negro para siempre."... "La Flaca ya no es la Flaca... La DINA la usa como un títere que mata. La transforman en leyenda, el símbolo de la traición."

Marcia Merino:

"¿Sabes lo que era el 'poroteo'? así simbólicamente, a veces siento que era como sacar un muerto de un lugar oscuro, espantoso, sacarlo al mundo exterior donde había sol, donde la gente seguía viviendo indiferente a la tortura, al horror que todos estábamos viviendo, a atrapar a otro vivo para llevarlo a la muerte. Y yo era el cebo, el instrumento. Cuando me sacaban a 'porotear' siempre era en el día, me sacaban de los recintos donde estaba detenida, me ponían escotch, siempre nos sacaban así, me ponían escotch en los ojos, encima unos lentes de sol, para disimular, después de cierta cantidad de cuadras me los sacaban y nos dirigíamos a recorrer buscando, sino que era más bien un recorrido seguro. En ese tiempo yo no podía darme cuenta de lo que eso significaba. Siempre era en camioneta, las típicas camionetas de la DINA."..... "Cuando llegábamos a un lugar, de repente había una persona o militante del MIR, caminando o parado. Y

tortur bryder Marcia sammen... hun taler... udleverer navne... Det sorte hul har åbnet sig for evigt."..... "Den Tynde er ikke længere Den Tynde..... DINA bruger hende som dræbermarionet. De gør hende til en myte, symbolet på forræderi."

Marcia Merino:

"Ved du hvad det var at 'tage på tur'?- sådan helt symbolsk føler jeg at det var det samme som at trække et dødt menneske ud fra et forfærdeligt, mørkt sted, trække det ud i omverdenen, hvor solen skinnede, hvor folk levede videre upåvirkede af torturen, af den rædsel vi alle levede under, for at indfange endnu et levende menneske og føre det i døden. Og jeg var lokkemaden, redskabet. Når de tog mig 'ud på tur', var det altid om dagen, de tog mig ud af de lokaliteter, hvor jeg var tilbageholdt, de gav mig tape på, sådan tog de os altid ud, de satte tape på øjnene af mig, solbriller udenpå, for at skjule det, et vist antal veje længere fremme tog de det af mig igen, og vi gav os til at køre rundt og lede, men det var altså bare en forud bestemt vej. På det tidspunkt var jeg ikke i stand til at fatte, hvad det betød. Det foregik altid i en varevogn, DINA's typiske varevogne."..... "Når vi kom til et sted, var der pludselig en person, en aktivist fra MIR, som kom gående eller stod der. Jeg kunne ikke undgå at sige at han var MIR aktivist,

no podía evitar decir que él era un militante del MIR, y su nombre político si lo sabía. Y en ese momento lo detenían."..... "Dicen que cuando reconocía a la gente yo temblaba, la verdad no me acuerdo, es probable que temblara, siempre en manos de la DINA temblé. Lo único que sé es que de una u otra forma reconocía, con palabras o con gestos, no sé, pero reconocía. Y eran detenidos. Durante muchos años lo que más me costó asumir fue los reconocimientos que hice en la calle, porque siempre creí, siempre creí que había sido todo culpa mía, porque todo había sido al azar, porque era la casualidad, porque era por último el destino mío, de haberme encontrado con ellos. Y no era así, la DINA sabía cuando me sacaba, sabían que íbamos a un punto de contacto."..... "Cada vez que reconocía a un compañero en un 'poroteo', caía más bajo, me sentía más culpable, me sentía más...., más abyecta, me sentía más traidora. Entonces cada vez, supongo, era más fácil, a la vez siguiente que volviera a reconocer. Y así se iniciaba una cadena, una cadena de detenciones."

Marcia Merino:

"...algunos somos más frágiles que otros. Yo te puedo responder sólo por mí, porque yo fui frágil, porque yo

og hvad hans dæknavn var, hvis jeg vidste det. Og i samme øjeblik anholdt de ham."..... "Det siges at når jeg genkendte folk, rystede jeg, jeg kan ikke rigtig huske det, det er muligt at jeg rystede, jeg rystede altid når jeg var i DINA's varetægt. Det eneste, jeg ved, er at på en eller anden måde genkendte jeg, med ord eller bevægelser, jeg ved det ikke, men jeg genkendte. Og de blev anholdt. I mange år var det de genkendelser jeg foretog på gaden, der var det sværeste for mig at acceptere, for jeg troede altid, at det altsammen havde været min skyld, for det hele havde været så tilfældigt, fordi det var et sammentræf, fordi det i sidste ende var min skæbne at have fundet frem til dem. Og sådan var det ikke, DINA vidste, når de tog mig ud, så vidste de at vi skulle hen til et mødested."..."Hver gang jeg genkendte en kammerat på 'en tur', faldt jeg dybere, følte jeg mig mere skyldig, følte mig mere..., mere ussel, følte mig mere forræderisk. Så jeg går ud fra at hver gang var det lettere den følgende gang igen at genkende. Og således startede en række, en lang række anholdelser.

Marcia Merino:

"...nogle af os er mere skrøbelige end andre. Jeg kan kun svare dig på egne vegne, for jeg var skrøbelig, for jeg var svag, for jeg holdt kun til tre-fire

fui débil, porque aguanté tres o cuatro sesiones de tortura física, y nada más. Yo no te puedo decir si otro aguantó una, media hora, dos horas, diez horas. ¡No! ¿Me entiendes? Es algo que tú no puedes dimensionar. Además que...¡Dios mío! Si yo pudiera, si yo encontrara palabras precisas para describir el horror, el horror que vivimos los que estábamos detenidos en manos de la DINA, si pudiera encontrarlas... No las tengo, porque creo que no existen, no existen." ... "... yo estuve muerta, no sólo mientras estaba en los recintos de detención de la DINA, sino que después también. Cuando a cambio de mi vida, no vida en el completo sentido de la palabra, sino que a cambio de mi 'sobrevida', tuve que convertirme en una funcionaria de la DINA. Ya las naves estaban quemadas, yo ya era el símbolo de la traición, y la condición fue esa, y tuve que hacerlo. Y lo hice, y lo acepto, y lo asumo, fue así, no puedo modificarlo. Pero ahora para mí es fundamental reconstruir, no sólo mi memoria, sino la memoria de un país, porque son muchos y miles los que murieron, y son muchos los dañados, los que sobrevivimos con daños, con un daño terrible, es una sociedad entera que está enferma de miedo."

omgange fysisk tortur, ikke mere. Jeg kan ikke sige dig, om andre udholdt en time, en halv time, to timer, ti timer. NEJ! Forstår du, hvad jeg mener? Det er noget man ikke kan sætte mål på. Iøvrigt... Du godeste! Hvis jeg kunne, hvis bare jeg kunne finde rammende ord til at beskrive rædselen, den rædsel som vi, der var tilbageholdt i DINA's varetægt gennemlevede, hvis bare jeg kunne finde ord... Jeg har ikke ord, fordi jeg tror ikke de eksisterer, de eksisterer ikke."... "...jeg var død, ikke bare mens jeg var tilbageholdt hos DINA, men også bagefter. Da jeg til gengæld for mit liv, ikke liv i ordets fulde betydning, men til gengæld for min 'overleven', var nødt til at blive ansat hos DINA. Broerne var allerede brændt bag mig, jeg var symbolet på forræderi, det var betingelsen, og jeg var nødt til at gøre det. Jeg gjorde det, og det accepterer jeg, det tager jeg på mig, sådan var det, jeg kan ikke lave om på det. Men nu er det af største betydning for mig at genopbygge, ikke bare min hukommelse, men et helt lands hukommelse, for det er så frygtelig mange der er døde, og mange der er ødelagte, vi der overlevede med varige mén, med frygtelige skader, det er et helt samfund der er sygt af frygt."

PORTRÆT AF DIKTATURET

Et lille barn får revet neglene af, mens dets mor bliver tvunget til at se på. En kvinde voldtages af en gruppe soldater, en gammel kone prygles ihjel, en mand får skåret lemmerne af ét for ét, et ungt par, førstegangskærester henrettes med nakkeskud.
Der findes tusindvis af smertelige eksempler på, hvordan nogle stater piner og terroriserer sine borgere. Og i hvert enkelt tilfælde er overgrebene en del af diktaturets egen indre logik.

Tortur, overgreb og terror har en stensikker effekt - det skaber tavshed. Og tavshed er helt nødvendig for et regime, som ikke er kommet til magten på en legal og accepteret måde.
Tyskland under nazisterne, Chile under Pinochet, Sydafrika under apartheid, Argentina under generalerne, Spanien under Franco, Grækenland under juntastyret og i dag Burma, Algeriet, Iran, Irak og Indonesien er blot nogle af eksemplerne. Fælles for disse regimer er, at de har tilranet sig magten eller holdt fast på den, uden tilladelse fra andre end sig selv.

En regering, der er indsat med befolkningens accept, f.eks. gennem et demokratisk valg, kan til enhver tid forsvare sine handlinger med, at den er valgt af befolkningen, som kan stemme den ud ved næste valg. Et diktatur må begrunde sin magt på en anden måde.
Det klassiske diktatur fremstiller sig selv som nationens frelser fra et eller andet onde: "Situationen var uholdbar, derfor gik vi ind og reddede landet".
Således frelste nazisterne Tyskland fra arbejdsløsheden, apartheidregimet frelste Sydafrikas hvide fra social nød og senere hele landet fra kommunismen, Pinochet frelste Chile fra hungersnød og kommunismens rædsler osv. Disse myter er løgn eller i hvert fald langtfra hele sandheden, men de er fundamentale for det illegitime styre, fordi de er dets eneste eksistensberettigelse.

Tre skridt mod diktaturet

Alle diktaturer har deres løgne, og der er altid en smule sandhed i dem, for som regel kan regimet henvise til den usikkerhed, landet levede under, inden magtovertagelsen.
I Chile hang usikkerheden sammen med en omfattende stejke, iværksat af landets vognmænd. Butikkerne manglede varer og pressen gjorde sit til befolkningens frygt for at komme til at mangle mad. Denne usikkerhed skulle gennem regimets tid blive forvandlet til myten om, at Pinochet reddede Chile fra hungersnød. På samme vis udsprang myten om, at nazistpartiet afskaffede arbejdsløsheden i Tyskland, af 1930'ernes usikre økonomiske situation og den tårnhøje arbejdsløshed.
Social uro og problemer er diktaturets grobund. Første skridt mod diktaturet tages, når en magtfuld gruppe - militær, industri, offentligt ansatte - føler deres interesser truet.

Næste skridt er kaos, hvor det legale politiske system sættes ud af kraft og de civile love afskaffes. Ord som "rigtigt" og "forkert" mister deres betydning og almindelige mennesker oplever et skred eller tab af deres værdier.
Et eksempel er vold. I alle normale samfund er vold forbudt og strafbart. Men de overlevendes øjenvidneskildringer fra f.eks. Chile, Argentina og Nazi-Tyskland er altid historien om uforståelig og chokerende vold mod sagesløse mennesker. Det, der før var forbudt og strafbart, foregår pludselig i fuld offentlighed. Det er synligt for enhver, at de gamle værdier er sat ud af spil.

Torturskolen

"United States Army School of the Americas", SOA, er navnet på den amerikanske hærs skole på Fort Benning, i staten Georgia, USA. Over 56.000 officerer og soldater fra Latinamerika har gået på skolen, der åbnede i 1946. I 1996 blev Pentagon nødt til at indrømme, at SOA blev brugt til, at lære eleverne om torturmetoder og andre grove overtrædelser af menneskerettighederne. Der har ikke været et kup i Latinamerika, i løbet af de sidste 25 år uden, at "gamle elever" fra SOA har deltaget. Nogle af de groveste massakrer i Latinamerika, er begået af mennesker der har været igennem den amerikanske hærs træning, netop på SOA. Formålet er enkelt: at bekæmpe kommunister og andre venstrekræfter, som kunne være en trussel mod USA's overherredømme i regionen.
Efter kuppet i Chile fik elever fra SOA vigtige positioner i samfundet. Pinochet havde før kuppet i 1973 været gæstelærer på SOA. Han talte over emnet "Militær bekæmpelse af civil modstand". Skolens fremtid har været til debat i den amerikanske kongres, flere gange, senest i sommeren 1998. Der har ikke været flertal for en lukning, men man har vedtaget, at der skal undervises i menneskerettigheder. Flere af de tidligere lærere på SOA har stået offentligt frem og fortalt af det er så som så med undervisning i menneskerettigheder og at gamle lærebøger om guerillabekæmpelse, tortur og andre krænkelser af menneskerettighederne stadig er i brug. I 80'erne var Chile det land i Latinamerika som havde flest elever på SOA.

Læs mere om SOA på Internet: - se s. 38-39

"Argentina har tre hovedfjender: Karl Marx fordi han forsøgte at nedbryde den kristne opfattelse af samfundet, Sigmund Freud fordi han forsøgte at nedbryde den kristne opfattelse af familien og Albert Einstein fordi han forsøgte at nedbryde den kristne opfattelse af tid og sted."

Argentinas militærjunta

Befolkningen skal vænne sig til, at loven er ophævet og den personlige frihed og sikkerhed er ikke-eksisterende. De forsvundne er virkelig borte, og de døde er rigtig døde. Det er ikke en film eller et mareridt, det er den nye samfundsorden. Det ufattelige er blevet til virkelighed. Og ingen - bortset fra de nye magthavere selv - ved, hvad der foregår.
Det tager tid for mennesker og grupper at erkende, at tingene har forandret sig markant. Man kan spørge, hvorfor Tysklands jøder, Chiles kommunister og Irans fagligt aktive ikke gik til modstand eller i det mindste bragte sig i sikkerhed, da de så, hvad der kom. Svaret er måske, at de ikke så det, fordi ingen mennesker forventer det ufattelige. Eller at de ikke havde deres egen personlige sikkerhed som førsteprioritet.

Det tredje skridt mod diktaturet er at skabe orden i kaos, at skabe ro i geledderne.
Torturens vigtigste formål er ikke at få folk til at tale eller at straffe, men derimod at sikre tavshed og underkastelse. Terror skaber angst og passivitet, og tortur, bortførelser og overgreb sætter - i hvert fald for en tid - en effektiv stopper for al uro. Tortur skal ikke tvinge de få til at tale, den skal først og fremmest få de mange til at tie.
Når folkets tavshed er sikret, er magtovertagelsen en realitet, og regimet kan begynde på at opbygge myterne om sin egen uundværlighed, om sig selv som folkets frelser, som vejen til fred og velstand osv.

Angst og sociale forskelle

For at propagandaen skal virke, er det selvfølgelig nødvendigt at holde streng kontrol med, hvad der bliver sagt og skrevet, at standse enhver form for protest og diskussion og forhindre alle spørgsmål.
Og det fører nye overgreb med sig. I første omgang slår diktaturet ned på kendte politiske modstandere, men i næste omgang er det nødt til at lukke munden på andre grupper - journalister, præster, videnskabsfolk og almindelige mennesker, der følger deres gamle vaner med at diskutere og sætte spørgsmålstegn ved det, de ikke kan leve med. Og det er ikke kun mennesker, der udgør en direkte trussel mod diktaturet der bliver ramt. Gymnasieeleverne, der mødes i kantinen for at diskutere rektors bortvisning af et par klassekammerater, bliver i regimets øjne en trussel i samme øjeblik de organiserer sig.
Med tiden vil nye generationer vokse op uden erindringen om det første overgreb og med modet til at protestere, som det er set i Sydafrika, i Indonesien og i Rumænien. Og overgrebene breder sig som ringe i vandet til nye befolkningsgrupper.
Et diktatur kunne selvfølgelig løse problemet ved at leve op til myten om sig selv. Hvis diktaturet virkelig bragte velstand, fred og fremgang til alle, kunne man forestille sig, at protesterne efterhånden ville ophøre. Men historien - fra Nazi-Tyskland over Chile til Sydafrika og Indonesien - viser, at diktaturet, som opstod da nogle grupper følte deres privilegier truet, hele vejen igennem bygger på sociale forskelle. Og disse forskelle uddybes i magthavernes interesse.

Men historien viser, at selv ikke det mest effektive regime kan kontrollere en hel befolkning - det er nødvendigt, at folket kan styre sig selv.
Tortur skaber tavshed ikke blot hos ofrene, men også hos alle de mennesker, der vælger at tie af skræk. Forestillingerne om, hvor langt regimets fangarme når ud er ofte vildt overdrevne, men de er med til at fastholde store dele af befolkningen i angst og passivitet. Selvcensuren er som regel endnu mere udbredt end de restriktioner, diktaturet selv pålægger sine borgere.
Diktaturets kendetegn er resignation og tavshed - et land, hvor folk holder lav profil og ikke taler højt om andet end almindeligheder. De offentlige protester er midlertidigt slået ned, modstanden er dræbt, gået i eksil eller lever i dybeste hemmelighed. Og imens forsøger befolkningen at overleve tabet af deres pårørende, deres venner og deres værdier og verdensforståelse ved at resignere og tie.
Men diktaturet kan ikke slappe af. Trods nazisternes grundige udrensning af modstandere allerede i 1930'erne opstod der krigen igennem ny modstand i Tyskland, ligesom Pinochet-styret i Chile og apartheid-regimet i Sydafrika hele tiden måtte holde befolkningen i et jerngreb for at undertrykke protester.
Et diktatur må altid være på vagt overfor sine borgere og altid være parat til at begå nye overgreb.

"Diktaturer har altid først bemægtiget sig de unge, som har mistet meningen med tingene. De har indgivet dem galskab. Så har de givet dem uniformer på og sørget for, at de hele dagen legede krig. Indtil de var modne til den virkelige krig. Indtil de længtes efter heltedøden og ikke havde nogen anelse om, hvor lille og snavset og hæslig den virkelige død ville være. Unge mennesker har en tilbøjelighed til at flygte fra meningsløsheden ind i døden. Diktaturer giver plads for denne tilbøjelighed. Demokratier må lære at skabe mening."

Simon Wiesenthal, tidl. KZ-lejrfange, grundlægger af dokumentationscentret for nazismens forbrydelser og forfatter til blandt andet "Morderne iblandt os" og "Retfærdighed - ikke hævn".

Tatiana Jessen

DET ENKELTE MENNESKES VALG

- om tortur, ofre og overlevende

"Alle torturofre skammer sig over, at de har talt. Og næsten alle har sagt noget. Måske ligegyldigheder og løgne. Men de har talt, og det første ord, der kom ud af deres mund gjorde dem til forrædere i deres egne øjne. Derfor skammer de sig. Over at de ikke stod imod, at de ikke var helte, eller ganske simpelt over, at de overlevede. Dybest set er det en skam over, at man var hjælpeløs i det utænkeliges vold. At man var deltager i et spil, hvor ens værdier væltede og man opgav at kæmpe."

Psykolog Tatiana Jessen slår ud med hænderne og hendes stemme er indtrængende, når hun fortæller om torturens væsen og logik.

I 1974 flygtede Tatiana Jessen fra diktaturet i Chile. I dag er hun ansat i den danske organisation OASIS, hvor hun som psykolog især arbejder med behandling af traumatiserede flygtninge fra Bosnien, Mellemøsten, Latinamerika osv.

Tatiana er ikke i tvivl - ethvert offer har et valg:
- Tortur er beregnet på at knække mennesker. Men selvom alle er rædselsslagne og ude af sig selv, så har hver enkelt et valg. Man kan vælge at forsøge at beskytte det mest dyrebare, det der ligger inderst inde i en selv, som bødlerne ikke kan røre ved - f.eks. kærlighed til sin familie og sine kammerater, sit livssyn. Man kan prøve at trække tiden ud, at lyve, at angive kammerater, man ved, allerede er flygtet eller arresteret. Selvom man ender med at tale, så har man ikke overgivet sig. Man har forsøgt at kæmpe imod.
- Tortur bringer mennesker til dødens grænse, og der får mange øje på livets værdier. De overlevende kan fortælle om, hvordan tanken om deres mor, deres kone eller deres børn hjalp dem til at holde ud, og ikke opgive livet.
- Jeg køber ikke Alejandras historie om, at hun brød sammen, fordi hun var svag og ung. Jeg køber den ikke. Hun traf et valg. Hun valgte at overtage fjendens værdier. Jeg siger ikke, at det var et let valg eller den nemmeste vej. Tværtimod. Alejandra har betalt en høj pris for sit valg.
- På sin vis bliver næsten alle stikkere, fordi næsten alle taler. Det er en del af bødlernes strategi at gøre ofrene til medskyldige. Men det er den enkeltes valg, om man vil blive kollaboratør.

Det totale nederlag

- Torturen er kun en af de mange former for terror og undertrykkelse, som et totalitært regime sætter ind mod befolkningen. Formålet er at indoktrinere befolkningen til en ny samfundsorden. For at nå dette mål oprettes der, for statslige midler, enheder (militære og civile) der udøver terror og vold - f.eks. hemmelige efterretningstjenester, tortur og dødsenheder, som bliver dele af den korrupte statsmagt.
Er man først kommet i disse enheders hænder, ophører al plan og logik. Nogle bliver henrettet og andre bliver torteret til døde. Andre igen får lægekontrolleret tortur og overlever. Terror rammer forskellige sociale sektorer og samfundslag og nedkæmper således eksemplarisk enhver modstand i befolkningen.

Men hvorfor vælger nogle at overgive sig og blive kollaboratører, mens andre formår at holde ud?

Victor Jarra

Victor Jarra var folkesanger og kendt i enhver afkrog i Chile. Han deltog aktivt og engageret i de sociale, politiske og kulturelle begivenheder der førte til Allendes valg i 1970. Selv kom han fra en fattig landarbejderfamilie, og hans sange var fyldt med kærlighed til de fattige og til hans fædreland. Han var en bærende kraft i udviklingen af "Den Nye Chilenske Sang", som opstod i slutningen af 60'erne.
På kupdagen blev Victor Jarra, sammen med 600 andre, arresteret på Det Tekniske Universitet i Santiago og ført til det Nationale Stadion.
I den næste uge blev han torteret til næsten ukendelighed og så beordrede soldaterne ham til at synge på stadion. "Hvis du kan din skiderik".
Victor Jarra tog sin guitar og sang Folkeenhedens hymne "Venceremos" (Vi vil sejre) og hele stadion sang med. Soldaterne brækkede hans fingre en for en og kort efter døde han af torturen.
Meningen var at Victor Jarra skulle forsvinde i en massegrav. Men en ung arbejder i lighuset genkendte hans lig og gav hans kone besked. Hun tog til lighuset, og herefter fulgte hårde dage med et besværligt arbejde for at få udleveret sin mands lig.
Næste dag kunne man læse en lille notits i avisen La Segunda, om at Victor Jarra var død, "begravelsen var privat, kun slægtninge var til stede".
Fra den dag var det forbudt de chilenske medier at omtale Victor Jarra.

Ricardo Victor Lawrence Meires, DINA

"Jeg har det ikke værst... Jeg er ikke i tvivl om, at mine ideer vil sejre før eller senere, og derfor må jeg bære over med smerten... Det vigtigste er, at jeg brugte mine talenter som forfatter, så Ogoni folket blev i stand til at konfrontere sine undertrykkere. Mine skriverier var med til det. Og det er en god følelse!
Jeg er mentalt forberedt på det værste, men har også et håb om det bedste. Jeg tror, at jeg har den moralske sejr."

Uddrag fra et brev af Ken Saro-Wiwa, nigeriansk forfatter og menneskerettigheds forkæmper. Henrettet den 10 november 1996. Brevet blev smuglet ud af fængslet

Osvaldo Raul Romo Mena, DINA

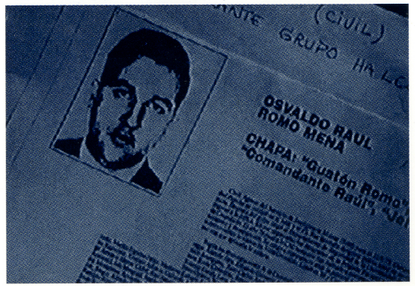

- Det har noget at gøre med det enkelte menneskes evne til at blive konfronteret med grænseoverskridende situationer og til at håndtere frustrationer.
- Målet med tortur er at skabe indre kaos, så fangen mister sin sunde fornuft og sin evne til at handle. Torturen skal systematisk fratage viljen til handling og udslette personlige grænser og identitet. F.eks. er man nøgen og har ingen juridiske eller sociale rettigheder. Man bliver følelsesmæssigt forvirret af modsætningsfyldte handlinger. F.eks. er bødlerne sadistiske og brutale for senere af være blødsødne og trøstende.
- Man bliver psykisk forvirret af smerte, dødsangst og konstante ydmygelser. Under tortur afprøver man diverse metoder og instrumenter - der findes også en torturindustri - for at finde frem til, hvad der virker bedst på en fange.
- Man mister sin opfattelse af tid og rum, man mister fornemmelsen af sin krop og dens funktioner. Man ved ikke længere hvad man skal tro på, og man længes efter et bevis på normale menneskelige relationer, hvor en lille smule godhed viser sig i de mennesker, man har omkring sig.
- I denne tilstand er mange klar til at indrømme det totale nederlag og dermed overgive sig.

- Men der er nogle mennesker, som midt i kaos formår at holde styr på den indre logik, på visse værdier som ikke kan væltes. Disse mennesker vil aldrig acceptere tanken om det totale nederlag. De oplever skuffelser og nederlag, men ser dem som tabte slag i en kamp, der går videre. Selvfølgelig bliver disse mennesker medtagne, måske frustrerede og bitre, men de overgiver sig ikke.
- I dagene efter kuppet samlede regimet tusindvis af politiske modstandere på det Nationale Stadion i Santiago. Der sad de så og talte om, hvordan de skulle slippe væk. De opfandt og aftalte troværdige historier og forsøgte at udnytte det almindelige kaos på det tidspunkt hvor politiet og ikke DINA ledte førhørene. F.eks. slap nogle ud, fordi de bildte politiet ind, at de bare var arresteret i forbindelse med en gaderazzia og i øvrigt slet ikke forstod, hvorfor de var havnet på stadion.

- Og så er der dem, der accepterer tanken om det totale nederlag og som opgiver. Det er ikke nødvendigvis dårlige mennesker, men måske nok ofte mennesker med et uafklaret forhold til magt og autoritet.
- Hvis man virkelig tror på, at der findes helte, og kræver af sig selv, at man skal være hård og heltemodig, vil denne holdning automatisk blive brugt mod en selv. Det er sværere for sådan et menneske at opleve sig selv som svag og bange. Og endnu mere at acceptere, at ens ledere og kammerater også er det.
- Tortur og terror skal jo netop få modstanderne til at købe historien om det totale nederlag. Jeg kan huske historien om, hvordan socialisternes leder i Chile blev fanget. Han havde gemt sig under sin seng og han havde tisset i bukserne. Regimet elskede den slags historier og de var beregnet på at få os alle sammen til at indse, at slaget var tabt. Jeg kan også huske, da fire MIR-ledere blev vist på fjernsynet i Chile. De fortalte om, hvordan de var blevet knækket og havde opgivet. De sagde, at kampen var tabt og opfordrede alle til at opgive modstanden.
- Det er torturens formål, målet er at nedbryde alle former for modstand, uanset hvad der skal til. Det er krigens ideologi, hvor målet helliger midlet. Hvis man som modstander accepterer det totale nederlag, så har man kastet sine egne værdier overbord og købt krigens ideologi.

Offer og bøddel

- Man kan komme sig over tortur. Selv om man er medtaget og må bære på psykiske og fysiske følger resten af livet, kan man med den rigtige hjælp, starte på ny.
Nogle kommer gennem det ved at åbne sig og fortælle om deres traumatiske oplevelser for dermed at finde en sammenhæng, men det er de færreste. De fleste har brug for at tage fat der, hvor følgerne af torturen - søvnforstyrrelser, angst, tvangstanker og tvangshandlinger - påvirker deres hverdag i dag.
- Man kan komme så langt, at man kan se det som en episode i sit liv: "Der skete noget forfærdeligt, jeg var et grusomt sted. Men jeg havde et liv før, og jeg har et liv igen, nu, bagefter". Når man dertil, er man ikke længere et offer for tortur, så er man en overlevende.
- Man får tildelt en identitet som torturoffer. Hvis man lader torturen

"Jeg har nået det ene mål, at få denne advarsel og formaning frem.. på højeste ansvarlige dømmende sted. Jeg sætter mit liv ind for denne advarsel, for denne besværgende bøn om at vende om. Jeg kræver vort tyske folks frihed tilbage. Vi vil ikke henslæbe vort korte liv i lænker, om det så var en materiel overflods gyldne lænker.
De har frataget mig min rang og mine rettigheder som professor og min doktorhat, erhvervet "summa cum laude" og har sat mig i klasse med den gemeneste forbryder. Min indre værdighed som universitetslærer, som den der åbent og modigt bekender sine anskuelser om verden og staten, kan ingen højforræderiproces berøve mig. Min handlemåde og vilje vil blive retfærdiggjort af historiens uafvendelige forløb; det stoler jeg klippefast på".

Kurt Huber, professor ved universitetet i München, hvor han ledede en studiekreds i politologi. Dette blev anset for samfundsfjendtlig virksomhed. Citatet er fra hans sidste tale til retten, hvor han fik sin dødsdom i 1943.

Rosa Humilde Ramos Hernandez, DINA

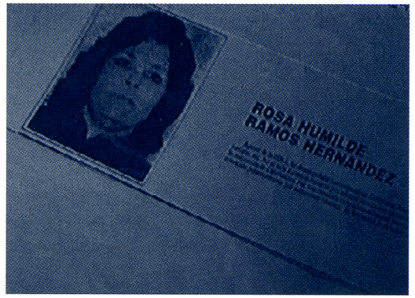

"Stillet i denne historiske situation vil jeg betale med mit liv for min loyalitet mod folket... De der har magten, kan påtvinge folket slaveri. Men man kan ikke standse en social udvikling hverken med forbrydelse eller magt... Jeg tror på Chile og dets fremtid. Andre chilenere vil overvinde dette grå og bitre øjeblik, hvor forræderiet fuldbyrdes. I skal vide, at før I aner det, vil der atter åbne sig brede boulevarder, ad hvilke hæderlige mennesker vil gå for at opbygge et bedre samfund. Leve Chile! Leve Folket! Leve Arbejderne! Dette er mine sidste ord. Jeg er overbevist om, at mit offer ikke har været forgæves".

Fra Salvador Allendes sidste tale
fra La Modena få minutter før sin død.

Basclay Zapata Reyes, DINA

fylde hele sit liv, så har man købt bødlernes ideologi, som siger "du er ingenting. Du er bare et offer. Og det vil du være resten af dit liv".

- Næsten alle mennesker har den mørke side i sig som gør, at de kan blive bødler. Det kræver, at mennesket bliver sat ind i nogle totalitære rammer, hvor loyalitet og underkastelse er forudsætningen for at blive valgt. I disse rammer bliver bødlen systematisk udsat for ydmygelser og mishandlinger med det formål at ophobe frustrationer og selvhad. Torturen er den situation, hvor bødlen kan få afløb for sit eget had og sin egen smerte. I bødlens univers er fangen en fjende af autoriteterne og dermed knapt nok et menneske.
- Bødlerne har gennemgået en brutal indskoling og deres brutalitet bliver belønnet af de øverstkommanderende. De har deres eget fællesskab, hvor det at have torteret et menneske får en til at stige i graderne. Så længe bødlerne holder sig indenfor tortur- og dødsfællesskabets normer og er loyale overfor det, kan de fortrænge deres handlinger. Men når dette fællesskab vender dem ryggen eller falder fra hinanden, viser deres traumer sig. For hvem kan i en normal hverdag tåle minderne om mennesker i smerte og dødsangst vel vidende, at man selv har forårsaget det?
- Bødlerne er ganske almindelige mennesker. Men de er lige så traumatiserede som deres ofre.

For Tatiana er der ikke noget uforståeligt ved tortur eller undertrykkelse. Det handler på ingen måde om, at en gruppe sadister og afsporede mennesker pludselig har fået frie tøjler - bødler og ofre handler som mennesker, under de ekstreme forhold, de er udsat for. Tatiana beskriver undertrykkelsens logik således:
- Et terrorsamfund bygger på frygt og sociale forskelle. Et diktatur bygger på angst, ikke på logik. Man bruger tortur overfor de hårde bananer. Dem der er svære at overbevise om den nye samfundsorden.
- Det er i virkeligheden ikke så svært at forstå. Alle mennesker kender det. Da vi chilenere kom til Danmark forsøgte vi at forklare danskerne, hvad vi havde været udsat for. "I kender det jo selv", sagde vi, "I har også været undertrykt, I har også været udsat for overgreb, I har været besat af tyskerne". Det er jo rigtigt. Det virker bare som om I har glemt det og tror, at den slags aldrig kunne ske her.

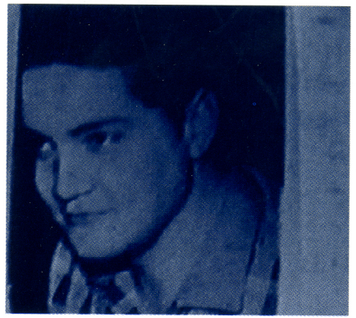

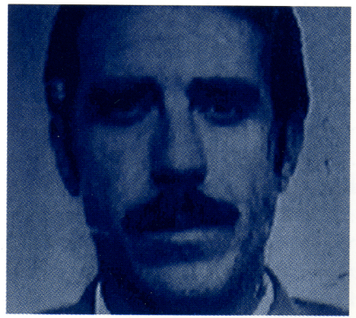

Under diktaturet blev omkring 3.500 mennesker myrdet og endnu flere forsvandt.

HÆVN ELLER TILGIVELSE

- om retsopgør og national forsoning

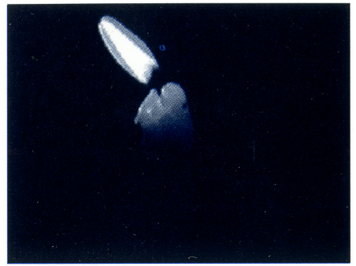

Nürnberg-processen efter 2.Verdenskrig

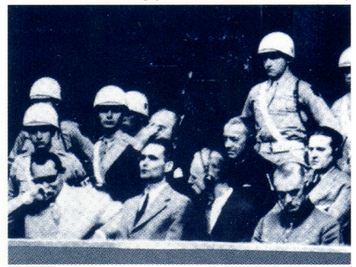

Der kommer altid en dag, hvor diktaturet falder. Det bliver tvunget væk af udenlandske magter som i Nazi-Tyskland og Cambodja, eller det bliver stemt ud som i Chile og Sydafrika. I det lille afrikanske land, Malawi, stemte befolkningen i 1994 stille og fredeligt landets diktator gennem 30 år ud ved de første frie valg nogensinde. I Indonesien og Den Demokratiske Republik Congo (Zaire) blev diktatorernes fald indvarslet af blodigt kaos. Men uanset baggrunden, så falder diktaturet. En mere eller mindre tydelig linie vil markere "før" og "efter" i landets historie - det er tid til at komme videre. Spørgsmålet er hvordan.

Det er vanskeligt og kompliceret at komme overens med fortiden, og der findes ikke en model for, hvordan undertrykkelse afløses af forsoning. Men de seneste 50 års historie viser en række grundlæggende problemer i den proces, som indeholder alle elementer fra retfærdighed og tilgivelse til udrensning, hævn og glemsel.

Første problem er retsopgøret. Hvordan udmåler man en retfærdig straf for grusomheder? Hvem skal straffes - torturbødlen, politimanden, embedsmanden, som administrerede uretfærdige love, den politiske leder, som i sidste ende gav ordrene eller den samfundsgruppe, som skaffede ham til magten?

Hvor trækker man grænsen mellem retfærdig straf og hensynet til, hvor meget straf et samfund kan udmåle og hvor mange mennesker det kan retsforfølge? Og hvordan sikrer man, at straffen ikke skaber ny bitterhed og nye skel i befolkningen?

Andet problem er, hvordan man sikrer ofrene oprejsning og anerkendelse. Hvordan sikrer man, at de døde ikke bliver glemt, og at de overlevende får kompensation for de lidelser, de har gennemgået?

Tredje problem er udlægningen af diktaturet: Hvem skal skrive historien om, hvad der virkelig skete under diktaturet? Og hvis sandheder vejer mest? Hvordan vægter man ofrenes krav på anerkendelse i forhold til bødlernes ret til at forklare deres handlinger? Hvor meget skal "Den Tynde Alejandra's" fylde i Chiles historie i forhold til de af hendes tidligere kammerater, der tav og ikke overlevede?

Sidste problem er den økonomiske retfærdighed. De fleste diktaturer udspringer af sociale problemer, og deres styre bygger på økonomiske forskelle mellem befolkningsgrupperne. Arven efter et diktatur er næsten altid et skævt samfund. Men hvordan forener man genoprejsning til ofrene - der som regel også har lidt økonomisk under undertrykkelse - med hensynet til den private ejendomsret? Skal de mennesker, der nød godt af diktaturet, have deres ejendom konfiskeret?

Problemerne går igen i alle landes opgør med fortiden, men der er stor forskel på, hvordan de bliver vægtet og løst.

Tyskland

Alle krige har været efterfulgt af et opgør mellem sejrherrer og slagne, men først efter 2. Verdenskrig opstod tanken om at gøre op med et helt system. Tanken blev omsat i Nürnbergprocessen, de allieredes retssag mod de nazi-ledere, der stadig var i live og som var blevet fanget. Nürnbergprocessen havde to formål. For det første skulle den afdække og placere ansvaret for nazisternes masseudryddelser og myrderier på millioner af mennesker. For det andet skulle processen vise det tyske folk og resten af verden, hvilke uhyrligheder nazismen havde påført verden - ikke en tysker skulle være i tvivl om, hvad der var sket.

Nürnberg-processen blev fulgt op af en "afnazificering" med det formål at fortsætte jagten på nazi-forbrydere og samtidig fjerne nazister fra ledende poster i det offentlige og i det private erhvervsliv og stille dem for en domstol. Men allerede i 1947 blev afnazificeringen indstillet i de tre zoner, der var kontrolleret af henholdsvis franskmændene, amerikanerne og englænderne. Kun i den russiske zone, det senere DDR blev tidligere nazister fjernet fra deres poster og størstedelen stillet for en domstol og dømt til døden.

Nürnberg-processen og den efterfølgende afnazifisering blev ikke gennemført af tyskerne selv, men af de allierede, krigens sejrherrer, og den stoppede ved den kolde krigs begyndelse, da Europa blev delt i en øst og en vest-blok og stormagterne fik brug for allierede i Tyskland.

Den amerikanske økonomiske støtte til Vesttyskland, Marshall-hjælpen og det efterfølgende økonomiske boom lagde låg på retsopgøret, afnazificeringen blev aldrig ført til ende og en generation valgte at glemme fortiden for at skue fremad.
I dag raser debatten om nazismen stærkere end nogensinde i Tyskland. Krigsgenerationens børn og børnebørn kræver sandheden og forlanger forklaringer. Som en yngre tysk kvinde skrev i et læserbrev i midten af 1990'erne:

"Hvordan kunne Berlins jøder bare forsvinde? Hvordan kunne det lade sig gøre, at de blev samlet på banegården og bare forsvandt? Alle jødiske familier kendte ikke-jøder. Tænk hvis disse ikke-jøder havde fulgt med deres jødiske venner til banegården og var

Biskop Desmond Tutu,
formand for Sandhedskommissionen i Sydafrika

begyndt at stille spørgsmål: "Hvad skal der ske med disse mennesker, hvor skal de hen?". Så havde vi stadig haft et jødisk samfund i Berlin".

Chile

Siden regeringsskiftet i 1990 har der i Chile været gennemført to høringer om sikkerhedspolitiets forbrydelser under Pinochet. Høringerne omfattede 3.197 drab og forsvindinger i årene 1973 til 1978. Formålet med høringerne var at skabe vished, ikke at placere ansvaret for forbrydelserne eller at retsforfølge de skyldige. Der er kun faldet en dom over daværende medlemmer af sikkerhedsstyrkerne, det skete i 1995, da lederen af Pinochets politiske politi, general Manuel Contreras sammen med en underordnet, blev idømt syv års fængsel for planlægningen af og drabet på den tidligere udenrigsminister Orlando Leitelier i Washington i 1976.

I 1993 vedtog parlamentet den såkaldte "Punktum Finale" lov, som satte en stopper for al videre retsforfølgelse af bødlerne.

Inden Pinochet overgav regeringsmagten, gennemførte han en række lovændringer, som blandt andet betyder, at landets regering ikke må fyre ansatte i militæret eller skære ned på militærbudgetterne. Desuden ændrede han valgloven, så den nu sikrer en skæv fordeling i parlamentet mellem højre og venstrefløjen i forhold til de reelle stemmetal. Således er kommunistpartiet med 8,4% af stemmerne ved det seneste valg ikke repræsenteret.
Frem til 1998 fortsatte Pinochet som hærens øverste chef. I dag sidder han som medlem af Senatet, hvor han - i henhold til sin egen grundlov - er sikret en plads til sin død.

I marts 1998 appellerede Chiles nye præsident, Eduardo Frei til befolkningen om - for fredens skyld - at acceptere Pinochets rolle i landets politiske liv: "Dette handler ikke om at flygte ind i fremtiden eller undgå nutidens problemer. Det handler simpelt hen om ikke at blive holdt som gidsel af historien". I de seneste otte år har hæren to gange marcheret i gaderne, da den følte sine interesser truet.

Sydafrika

I april 1994 kunne alle sydafrikanere for første gang nogensinde stemme til et parlamentsvalg. Valget var en del af den aftale, som det hvide mindretalsstyre og repræsentanter for landets sorte flertal havde forhandlet sig til gennem flere år, et kompromis for afviklingen af apartheid.

En del af kompromiset var en model for, hvordan landet skulle gøre op med sin traumatiske fortid, Sandheds- og Forsoningskommissionen.

Sandheds- og Forsoningskommission har hovedvægt på sandheden - viden er vigtigere end retfærdig straf. Tanken bag er, at trusler om straf vil få mange til at tie.

Kun mennesker, der har begået forbrydelser på egen hånd, eller som fortier dele af sandheden, bliver stillet for en domstol og dømt efter almindelig strafferet. Hvis forbrydelsen derimod fandt sted som led i en organisations eller et partis politik og strategi - f.eks. tortur overfor politiske fanger i fængslerne - lover Sandheds- og Forsoningskommissionen amnesti til alle, der fortæller hele sandheden om, hvad de har gjort.

Processen har åbnet mange sydafrikaneres øjne for apartheid-tidens grusomheder, den har revet op i gamle sår hos nogle og givet fred i sjælen for andre, som nu endelig får vished for de forsvundnes skæbne.

Ofrene er blevet en del af den demokratisk valgte regering. De fleste nuværende ministre har selv været forfulgt og præsidenten, Nelson Mandela var i 27 år verdens mest berømte politiske fange. Gader, skoler og parker er blevet omdøbt og bærer nu navne på nogle af de utallige dødsofre for apartheid.

Men det er fortsat de tidligere undertrykte, der bærer byrderne i dagens Sydafrika. Landets fattige sorte flertal, der i årtier har været holdt nede, lider fortsat under arbejdsløshed, ringe uddannelse, elendige boligforhold, dårlige sundhedsforhold og en skæv jordfordeling. En hel generation af modstandsfolk fik aldrig en uddannelse og står i dag bagest i job-køen.

Det store spørgsmål i Sydafrika er, om det overhovedet er muligt at opnå retfærdighed uden en mere retfærdig fordeling af samfundets goder. Sydafrikas nye regering har iværksat et omfattende reformprogram som har til formål at rette op på de skæve sociale forhold, men det har lange udsigter, før virkningerne vil kunne mærkes.

Malawi

Efter 30 års benhårdt diktatur stemte indbyggerne i Malawi ved valget i maj 1994 den gamle diktator, Hastings Banda, ud. Under hans 30 år lange regeringstid blev landet kendt og berygtet som et gennemkontrolleret samfund med nådesløs forfølgelse af politiske modstandere. Tusindvis af mennesker forsvandt eller blev dræbt, de faldt som ofre for regeringens paramilitære ungdomsforbund, Malawi Young Pioneers.

Malawi har ikke haft noget retsopgør. En retssag - som blandt andet skulle udrede den tidligere diktator og hans partis økonomiske udbytning af befolkningen - blev opgivet på grund af pengemangel. Dommerne havde ingen telefoner eller andre kommunikationsveje, størstedelen af dokumenterne skulle skrives i hånden, da landet kun har ganske få computere og der var ikke råd til at lønne det nødvendige antal medarbejdere. Endelig havde staten ikke råd til at betale for vidnegodtgørelse og transport af vidner fra alle dele af landet. I dag sidder embedsfolk og politikere fra diktaturet stadig på de samme poster som tidligere. Men de fleste har skiftet partifarve og tilhører i dag landets nuværende regeringsparti, en koalition af tidligere oppositionsgrupper.

Malawi er et af verdens fattigste lande, hvor halvdelen af befolkningen lever på sultegrænsen - blandt andet på grund af diktaturets fejlslagne landbrugspolitik. Der er ikke i landet noget udtalt krav om straf over det tidligere styre. Derimod kræver stadig flere høvdinge en retfærdig omfordeling af den landbrugsjord, som under diktaturet blev tildelt regeringstro embedsmænd og højtstående partimedlemmer.

GENERALENS OFRE
LAS VÍCTIMAS DEL GENERAL

uddrag af interviews
EL PAÍS SEMANAL - 8. marts 1998

fragmentos de entrevistas
EL PAÍS SEMANAL - 8 de marzo de 1998

Hortensia Bussi. 83 años.
Viuda del presidente de Chile Salvador Allende, muerto durante la defensa de la residencia presidencial el 11 de septiembre de 1973, el día del golpe de Estado: "En Chile se auspicia el olvido y la amnesia colectivas. Pero mientras no haya justicia habrá un gran descontento y frustración en el país, especialmente entre los jóvenes".

Joan Jara. 70 años.
Viuda del cantante Víctor Jara, torturado y asesinado pocos días después del golpe de Estado: "Se habla de reconciliación. Pero son crímenes sin castigo. ¿Cómo se puede pretender perdonar a personas que no se arrepienten y siguen insultando a sus víctimas? Todos teníamos grandes esperanzas en los gobiernos democráticos. El enemigo era común y todos luchamos contra él. La aparente victoria en el plebiscito de 1988 ha dado paso a una quietud parecida al golpe. Entonces había miedo. Con la llegada de esta democracia, a partir de 1990, se ha producido una gran frustración. ¿Cómo los políticos pueden vivir felices con este ambiente? No sé cómo se las arreglan con sus conciencias. (...) El actual Gobierno chileno ha recomendado a todas las embajadas que se eviten los actos de conmemoración de los 25 años del golpe.

Hortensia Bussi. 83 år.
Enke efter Chiles præsident Salvador Allende, som døde mens han forsvarede præsidentpalæet d. 11. september 1973, på kupdagen: "I Chile værnes der om den kollektive glemsel og det kollektive hukommelsessvigt. Men så længe der ikke findes nogen retfærdighed, vil der være stor utilfredshed og frustration i landet, især blandt de unge".

Joan Jara. 70 år.
Enke efter sangeren Víctor Jara, som blev tortureret og myrdet få dage efter kuppet: "Der tales om forsoning. Men det drejer sig om ustraffede forbrydelser. Hvordan kan man stræbe efter at tilgive personer, som ikke angrer, og som fortsat håner deres ofre? Vi havde alle store forventninger til de demokratiske regeringer. Vi havde fjenden til fælles og kæmpede alle mod ham. Den formodede sejr ved folkeafstemningen i 1988 har banet vej for en tavshed lig den efter kuppet. Dengang var der tale om frygt. Med demokratiets komme, fra 1990, er der opstået stor frustration. Hvordan kan politikerne leve lykkeligt i den stemning? Jeg ved ikke, hvordan de kan klare det med deres samvittighed. (...) Den nuværende chilenske regering har bedt alle ambassaderne om at holde sig fra markeringer i anledning af 25-året for kuppet.

Carmen Vivanco. 81 años.
Desaparecidos: su esposo, su hijo, su hermano, su cuñada y su sobrino, todos en agosto de 1976. Carmen Vivanco es una de las personas más luchadoras en la Agrupación de Familiares de Detenidos-Desaparecidos: "Me considero una persona resistente y nada miedosa. Esto me permitió tener la fortaleza para seguir luchando. No lloré y no imploré por las pérdidas de mis cinco familiares más queridos. Sólo los busqué. Sé que están muertos. Puede ser egoísta, pero ellos de alguna manera no han sufrido tanto como yo. Hubiese preferido verlos muertos y poder enterrarlos. El funeral sirve de alivio. Mi lucha diaria me ha servido para no quedarme en casa llorando penas. Las compañeras de la Agrupación de Familiares de Detenidos-Desaparecidos son mi familia. Pinochet puede hacer lo que quiera porque todavía tiene poder. Pero lo que me indigna es que los partidos de la Concertación e incluso la derecha permitan que el responsable de tantos crímenes se siente en el Senado de la nación chilena. Yo creo que a medida que Pinochet pierda poder, muchas personas que saben lo que pasó con nuestros familiares hablarán".

Carmen Vivanco. 81 år.
Forsvundne: hendes mand, hendes søn, hendes bror, hendes svigerinde og hendes nevø, alle i august 1976. Carmen Vivanco er en af de mest energiske forkæmpere i Sammenslutningen af Slægtninge til Fængslede & Forsvundne: "Jeg regner mig selv for at være en robust og på ingen måde frygtsom person. Det hjalp mig til at have styrke til at blive ved med at kæmpe. Jeg græd og jamrede ikke over tabene af mine fem kæreste slægtninge. Jeg ledte bare efter dem. Jeg ved at de er døde. Det kan lyde egoistisk, men de har på en eller anden måde ikke lidt så meget som jeg. Jeg ville have foretrukket at se dem døde og kunne begrave dem. Begravelse giver en slags lindring. Min daglige kamp har gjort, at jeg ikke er blevet siddende hjemme og har grædt min sorg ud. Kvinderne i Sammenslutningen af Slægtninge til Fængslede & Forsvundne er min familie. Pinochet kan gøre hvad han vil, for han har stadig magt. Men det der harmer mig er, at koalitionspartierne og også højrefløjen tillader at den ansvarlige for så mange forbrydelser kan tage plads i den chilenske nations Senat. Jeg tror, at efterhånden som Pinochet mister magt, er der mange personer, som ved hvad der skete, der vil tale".

Gregoria Peña Herreros.
67 años.

Española. Madre de Michelle Peña, desaparecida desde 20 de junio de 1975. Estaba embarazada de ocho meses y medio. No se sabe si su hijo nació: "Un civil que estuvo preso en un centro de detención de la calle de Lourdes llamado *la casa de las risas* asegura que vio escrito en una pared con sangre: "Yo estuve detenida aquí. Michelle". No quiero conocer las torturas que sufrió. Quiero saber dónde la enterraron y si mi nieto está vivo o muerto. Si estuviera vivo tendría 21 años. No ha habido una apuesta del Estado por investigar lo ocurrido. Pinochet es el responsable, era el jefe de la orquesta y movía la batuta. A pesar de su crueldad, es un ignorante. ¿Cómo puede acumular tanto odio? Mi hija era incapaz de matar a un ratón. No quiero venganza, sólo justicia. Desde mi pequeño negocio, situado muy cerca del cuartel general del Ejército, veo pasar una vez a la semana a Pinochet. Es como si siguiera mandando. Había menos miedo en la Francia ocupada por los nazis, donde viví tras la derrota republicana en España, que aquí durante la dictadura militar. Quiero regresar a España, pero primero tengo que encontrar a mi nieto".

Gregoria Peña Herreros. 67 år.

Spansk. Mor til Michelle Peña, som har været forsvundet siden 20. juli 1975. Hun var gravid, otte og en halv måned henne. Det vides ikke, om hendes barn blev født: "En mand som var fange i et arresthus i Lourdes gaden, som blev kaldt *rædselskabinettet*, påstår at han på en væg så følgende skrevet med blod: "Jeg var fængslet her. Michelle". Jeg ønsker ikke at få at vide, hvilken slags tortur hun blev udsat for. Jeg ønsker at vide, hvor hun blev begravet, og om mit barnebarn er levende eller dødt. Hvis han var levende, ville han være 21 år. Der har ikke været noget forsøg fra Statens side på at undersøge, hvad der skete. Pinochet er den ansvarlige, han var orkesterleder og førte taktstokken. Trods sit grusomme væsen er han dum. Hvordan kan han oparbejde så meget had? Min datter var ude af stand til at dræbe en mus. Jeg ønsker ikke hævn, bare retfærdighed. Fra min lille forretning, som ligger meget tæt ved Hærens hovedkvarter, kan jeg en gang om ugen se Pinochet køre forbi. Det er som om han stadig havde kommandoen. Der fandtes mindre frygt i den del af Frankrig der var besat af nazisterne, hvor jeg boede efter republikkens fald i Spanien, end der fandtes her under militærdiktaturet. Jeg ønsker at vende hjem til Spanien, men først er jeg nødt til at finde mit barnebarn".

María Angélica y Sofía Prats.
50 y 52 años.

Hijas del general Carlos Prats, ex comandante en jefe del Ejército de Chile hasta días antes del golpe de Estado. Èl y su esposa fueron asesinados el 30 de septiembre de 1974 en un barrio de Buenos Aires (Argentina) por una bomba accionada por control remoto: "La llegada de Pinochet al Senado como senador vitalicio es una vejación a una alta institución del Estado. Es tan violento como el mismo golpe de Estado. Representa la continuidad de la violencia de la dictadura. Su único objetivo es mantener un fuero especial para evitar la justicia. Nosotras presentamos el caso del asesinato de nuestros padres ante la Comisión de Derechos Humanos de la Cámara de Diputados. Se realizó una investigación muy seria. Pero la Corte Suprema aplicó el decreto de amnistía de 1978".

María Angélica og Sofía Prats.
50 og 52 år.

Døtre af general Carlos Prats, tidligere øverstbefalende for Chiles væbnede styrker, indtil nogle dage før kuppet. Han og hans kone blev dræbt d. 30. september 1974 i en bydel i Buenos Aires (Argentina) af en bombe der blev aktiveret ved fjernkontrol: "Pinochets indtræden i Senatet som senator på livstid er en hån mod en fornem statsinstitution. Den virker ligeså voldsom som selve kuppet. Den symboliserer fortsættelsen af diktaturets vold. Det eneste formål med den er at bevare et særligt privilegium, for at undgå at retfærdigheden sker fyldest. Vi fremlagde sagen om mordet på vores forældre for Deputeretkammerets Menneskerettighedskommission. Der blev foretaget en meget saglig undersøgelse. Men Højesteret lagde lovdekretet om amnesti fra 1978 til grund for afgørelsen".

Estela Ortiz de Parada. 48 años.

Viuda de José Manuel Parada, militante comunista, secuestrado y degollado con dos compañeros en marzo de 1985. José Manuel Parada trabajaba en la Vicaría de la Solidaridad, organismo de defensa de los derechos humanos dependiente de la Iglesia Católica: "Detuvieron a siete miembros del cuerpo de carabineros. Tres de ellos fueron condenados a cadena perpetua, pero los asesinos intelectuales, los que dieron la orden, andan sueltos. Yo he disfrutado el privilegio de saber quiénes asesinaron a mi marido. Pocas personas en este país han tenido esa suerte. No ha habido una decisión política para poner fin a la impunidad. Da vergüenza lo que ha ocurrido.Las agrupaciones de familiares de detenidos-desaparecidos se han convertido en las parias de la sociedad. (...) Este país es cada día más antidemocrático. Hay una gran responsabilidad de los políticos de la Concertación. Han inculcado la idea de que hay que evitar las presiones a los militares para no poner en peligro la transición hacia la democracia. No puedo dejar de pensar en la gente que murió. A nadie le importa lo que pasó. Pinochet consiguió cambiar la conducta social de Chile. (...) Mis dos hijos mayores, Javiera y Camilo, de 23 y 22 años, respectivamente, no quieren volver a Chile porque les duele mucho lo que aquí ocurre y se sienten defraudados"

Estela Ortiz de Parada. 48 år.

Enke efter José Manuel Parada, aktiv kommunist, som blev bortført og fik skåret halsen over sammen med to kammerater i marts 1985. José Manuel Parada arbejdede på Solidaritetskontoret, en menneskerettighedsorganisation under den Katolske Kirke. "Syv medlemmer af karabinerkorpset blev arresteret. Tre af dem blev idømt fængsel på livstid, men de der udtænkte mordet, de der gav ordren, går fri. Jeg har været så priviligeret at vide, hvem der dræbte min mand. Få mennesker her i landet har været så heldige. Der er ikke blevet taget nogen politisk beslutning for at hindre straffefritagelsen. Det er skammeligt, det der er sket. Sammenslutningerne af slægtninge til fængslede og forsvundne er kommet til at stå uden for samfundet. (...) Dette land bliver mere og mere udemokratisk. Koalitionspolitikerne har et stort ansvar. De har fastholdt tanken om, at man skal undgå at presse militæret for ikke at bringe overgangen til demokrati i fare. Jeg kan ikke lade være med at tænke på dem der døde. Der er ingen, der tager sig af det der er sket. Det er lykkedes Pinochet at ændre samfundsholdningen i Chile. (...) Mine to ældste børn, Javiera og Camilo, på henholdsvis 23 og 22 år ønsker ikke at vende tilbage til Chile, for det der går for sig her piner dem meget, og de føler sig svigtet".

HANDLING ER NØGLEORDET

- om dansk engagement i to generationer

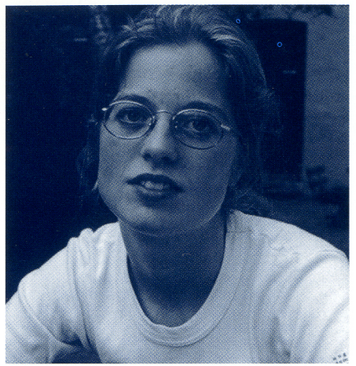

Eva Moll Sørensen, KOM Foto

Villy Fuglsang, KOM Foto

Eva Moll Sørensen på 22år fra Kalundborg arbejder på frivillig basis med internationale forhold i Ungdommens Røde Kors. Hun er netop kommet hjem fra et halvt års ophold i Uganda, hvor hun arbejdede for Ungdommens Røde Kors:
- Hvorfor jeg tog afsted? Privat eventyrlyst. Jeg ville gerne bruge mine kræfter på noget meningsfyldt. Egentlig begyndte det med, at jeg var i Indien med mine forældre og her så jeg fattigdommen. Selvfølgelig var det forfærdeligt, men jeg hæftede mig nok mere ved det, der blev gjort ved fattigdommen.

- De fleste af os ligger nok et sted mellem det meget egoistiske og det meget engagerede. Når man laver frivilligt arbejde får man også noget ud af det på et personligt plan.
- Man skal passe på med ikke at hive alle venstrefløjens floskler om solidaritet frem. Det er et rædsomt ord. Jeg synes hellere, man skulle tale om nysgerrighed overfor andre og medmenneskelighed.

I de seneste to år har Eva læst litteraturvidenskab på universitetet, men skifter nu studie til statskundskab. For Eva hænger handling ikke nødvendigvis sammen med en samlet politisk holdning:
- Jeg er blevet opdraget til, at man skal forholde sig til tingene, at man skal have en holdning. Jeg tror bare ikke, det er noget, man skal. Jeg tror, det kommer helt af sig selv. Vi unge er ikke så kyniske og apolitiske, som mange går og siger, men vi er nok ikke så tilbøjelige til helt og fuldt at tilslutte os en bestemt politisk retning.

I Uganda var Eva med til at udarbejde statistik om sundhed i et landområde. I samarbejde med Ugandas Røde Kors arbejdede hun og andre danske frivillige med f.eks. at undersøge antallet af køkkenhytter i landsbyerne, at måle om bananplanterne stod for tæt på hytterne (så kommer der nemlig malariamyg i husene om natten), at tælle træer og latriner. Statistikken bliver anvendt som udgangspunkt for arbejdet med at forbedre folkesundheden i området.

Siden hun kom hjem, har Eva været med til at arrangere et besøg af folk fra Uganda og Tanzania i Danmark, og for tiden har hun kastet sig over et projekt, der skal skaffe penge til træplantning i Etiopien. Og så overvejer hun, hvad der kan gøres for at integrere flygtningebørn bedre i det danske samfund.

Handling er nøgleordet for Eva:
- Selvfølgelig skal man have en holdning til tingene, men det er en afvejning. Der er da også synspunkter, som jeg ikke har ret meget sympati for, men man kommer ikke nogle vegne ved at blive forarget. Engang imellem kan man læse indlæg i aviserne, der fordømmer alt - "det er også for dårligt" - og det er da helt rigtigt. Og hvad så? Det er da vigtigere at gøre noget.
- Det må da være en opgave for os, som har de "rigtige" holdninger at gå så meget på kompromis, at vi får udrettet noget.

- Det er nok sådan for min generation, at man lige skal tage et forbehold før man ytrer sig og før man handler. Vi vil ikke stemples. F.eks. de venstreorienterede. De har altid de "rigtige" holdninger. Men jeg mener ikke, at venstrefløjen har patent på at vide, hvordan man løser verdens problemer. Eller mine forældre... De er meget konservative, men det gør dem ikke til onde mennesker.

- Mange i min generation er nok noget søgende, fordi vi ikke bare vil overtage 68-generationens holdninger og floskler. Jeg kan huske reklamemanden, Jesper Duus, der på TV skulle gætte folks job og politiske holdning ud fra, hvordan deres hjem så ud. Nogle gange kunne han ikke gætte det. Jeg tror, mange unge har det sådan, at de vil være sådan nogle, som man ikke kan gætte hvem er eller hvad deres holdninger er.
- Jeg ved ikke, om man skal forandre verden. Men hvorfor ikke bruge sin nysgerrighed og sin sunde fornuft.

Villy Fuglsang, 80 år, veteran fra Spanienskrigen, tidligere KZ-lejrfange og politisk aktiv gennem et helt liv.
"De kan ikke vinde krigen for os, men moralsk viser de os, at vi ikke er alene, at vi har venner ude i verden. De er gesandter for demokratiet, når de demokratiske regeringer svigter det spanske folk".
Nogenlunde sådan talte en spanier til Villy Fuglsang i 1936 om de frivillige fra hele verden, der drog til Spanien for at slås mod fascisterne:
- Talen føltes som en personlig appel. Den fortalte os, at vi ved at hjælpe andre hjælper os selv i kampen mod krig og diktatur. Så vi var nogle, der besluttede os for at melde os til den internationale brigade.

Med overbevisning i stemmen og et fast blik begynder snart halvfemsårige Villy beretningen om en livslang indsats for international solidaritet og mod undertrykkelse og diktatur. Og der er en vægt bag ordene fra en mand, som har oplevet undertrykkelsen og kampen på sin egen krop.
I 1920'erne og 30'erne var han landarbejder og fodermester og meldte sig på et tidspunkt ind i Danmarks Kommunistiske Parti. Så kom borgerkrigen i Spanien og senere arrestation og KZ-lejr under 2. Verdenskrig.
Efter krigen sad Villy i Folketinget tre gange, i perioden 1973-79. Gennem alle årene har han været og er stadig

en utrættelig fortaler for freds- og solidaritetsbevægelser:
- Det gælder jo om at hindre nye generationer i at komme til at opleve det, vi oplevede og gik igennem.
Der er ingen sentimentalitet, heltedyrkelse og krigsromantik, ingen snak om terror, ydmygelser og gru. Villys fortælling om sit liv er snarere som en skarpsindig historisk, politisk og samfundsmæssig analyse af de mekanismer, der fører til fascisme og undertrykkelse.

- Vi tog til Spanien som frivillige fordi... ja, hvordan fa'en nu forklare det på en menneskelig måde.. Det var jo noget vigtigt, der skete. Vi så jo fascismen komme dengang i 30'erne, og vi så det som en reel trussel. Fascisterne i Italien, Japan og Tyskland lagde ikke skjul på deres mål - et politisk og økonomisk verdensherredømme - og det kunne de kun nå gennem krig.

- En stor del af Europa var fascistisk, men i f.eks Frankrig og Spanien blev det stoppet. I de lande dannede de antifascistiske kræfter, borgerlig liberale, socialdemokrater, anarkister og kommunister en folkefront, som på demokratisk vis fik nedstemt fascisterne og dannede regering.
- Men så kom oprøret i Spanien ledet af general Franco, støttet af officerer i hæren og af det fascistiske udland, Italien og Tyskland. De havde regnet med et hurtigt kup, men menige soldater og arbejdere gik til modstand og slog fascisterne tilbage. Borgerkrigen var i gang.

De vestlige stormagter henholdt sig til Folkeforbundets (forløberen for FN) ikke-indblandingspolitik, og de afslog at hjælpe den spanske regering som appellerede om hjælp. Tyskland og Italien var direkte involverede i krigen på Francos side. De ønskede et fascistisk Spanien og for Tyskland var det desuden et spørgsmål om at få adgang til vigtige mineraler og metaller - og at få afprøvet deres krigsmaskine inden næste skridt i deres kamp for herredømme.
Alle vidste, at Tyskland og Italien var involverede. Men England, Frankrig og USA var mere bange for en revolutionær udvikling end de var for fascisterne...
- Men der var mange, som forsøgte at bremse udviklingen. Folk fra hele verden meldte sig som frivillige i den internationale brigade i Spanien, 45.000 mennesker fra 54 forskellige lande. 550 danskere var med. 220 af det kom aldrig hjem.
- Spanien holdt ud i tre år, men vi tabte krigen, fordi verden svigtede.
- Spanien var indgangen til krigen. Tjekkerne gav sig frivilligt - det gik stærkt - og så havde vi den store krig.
- Danmark blev jo besat stort set uden modstand. Tyskerne lovede til gengæld ikke at blande sig i indre forhold. Det betød at vi, kommunisterne, kunne beholde vores folk i Folketinget, at vores presse bestod og at vi kunne holde vores møder. Men vi vidste godt, at det var en stakket frist.
- Vi forberedte os på, hvad vi vidste ville komme. Vi begyndte at opbygge en illegal ledelse, at gemme kartoteker og papirer, der kunne fortælle om vores arbejde, at finde skjulesteder og trykkemuligheder.

Det arbejde fik de godt et år til. Den 22. juni 1941 kom nazisternes ordre til at arrestere ledende danske kommunister. Nazisterne gav det danske politi en liste med 66 navne. Politiet arresterede 357:
- Jeg blev arresteret i høj grad på grund af Spanien og fordi jeg havde været folketingskandidat. Hverken politiet eller nazisterne vidste, at jeg også var formand for DKP i Aalborg.

Sammen med andre danske kommunister blev Villy Fuglsang interneret i Horserødlejren i Nordsjælland. Den 2. oktober 1943 blev de vækket midt om natten og ført til Langelinie, hvor en lastdamper ventede for at sejle dem til Tyskland. I Swinemünde blev de stuvet sammen i godsvogne - 50 i hver - for til sidst at nå rejsens mål, tilintetgørelseslejren Stutthof.
- Om jeg har hævnfølelse? Nej, ikke det mindste. Det var jo en politisk kamp. Vi tog til Spanien for at undgå den store krig. Vi kæmpede mod fascismen. Og efter krigen kæmpede vi for, at nye generationer ikke skulle opleve det samme.
- Der var jo også tyskere i Spanien, der kæmpede på vores side, og der var tyskere i Stutthof. Også i Tyskland var der modstandere af fascismen, og de er mine kammerater den dag i dag.

- Jeg ved jo ikke mere om solidaritetsarbejde end så mange andre. Hvad skal jeg sige mere end at vi hjælper os selv, når vi støtter andre folk i deres kamp mod undertrykkelse.
- Udviklingen i Chile minder meget om Spanien. Vi må aldrig regne med, at modstanderne respekterer en demokratisk afstemning. Reaktionen tager alle midler i brug, når dens kapitalinteresser skal forsvares. Det var jo i høj grad en kamp om råstoffer og profit. Chiles kobber-trust kæmpede - med støtte fra CIA - for sine privilegier.
- Vi så jo i Chile, hvordan kuppet i 1973 udløste en bølge af undertrykkelse i hele Sydamerika. Og modsat så vi, hvordan solidariteten med Vietnam og fredsbevægelsen satte gang i frihedsbevægelser over hele verden.
- International solidaritet er lige så vigtig i dag som den var i 30'erne eller i '73. Se på Østeuropa i dag. Hvad sker der, når de finder ud af, at de er brikker i et politisk og økonomisk magtspil... Det er vigtigt som aldrig før, at der er nogle, der udviser solidaritet og hjælper dem til ægte demokrati uden den økonomiske undertrykkelse, som de er godt på vej ind i, fascisme og krig lurer stadig lige om hjørnet.

- Men jeg ser fortrøstningsfuldt på fremtiden. Jeg holder mange foredrag på skoler og gymnasier, og der oplever jeg en stigende politisk interesse hos de unge. Det er mit indtryk, at mange bekymrer sig og er bange for, hvad der sker i verden og at flere engagerer sig i disse spørgsmål. Gymnasieelever udspørger mig - ikke fordomsfuldt men af interesse - om mit syn på tingene.
- Og al den snak om ungdommens søgen efter en udvej i narko og vold... Jamen, de fleste kan jo godt se et alternativ.

Villy Fuglsang kigger på armbåndsuret og siger:
- Jeg skal lige nå et møde her klokken to. Klokken er fem minutter over to. Alligevel når han lige at svare på spørgsmålet om, hvor han henter kræfterne fra og om han synes, hans livs kamp har været besværet værd:
- Jeg klarer mig godt helbredsmæssigt og psykisk, fordi jeg mener, vi har ret og jeg kæmper for det, jeg synes er rigtigt. Jeg har min optimisme og har aldrig haft mulighed for at kede mig. Jeg tror på ungdommen. Så selvom jeg snart er 90, tror jeg, at jeg vil opleve, at vi kommer op igen.
- Vendingen kan komme hurtigt, men den kommer ikke af sig selv.

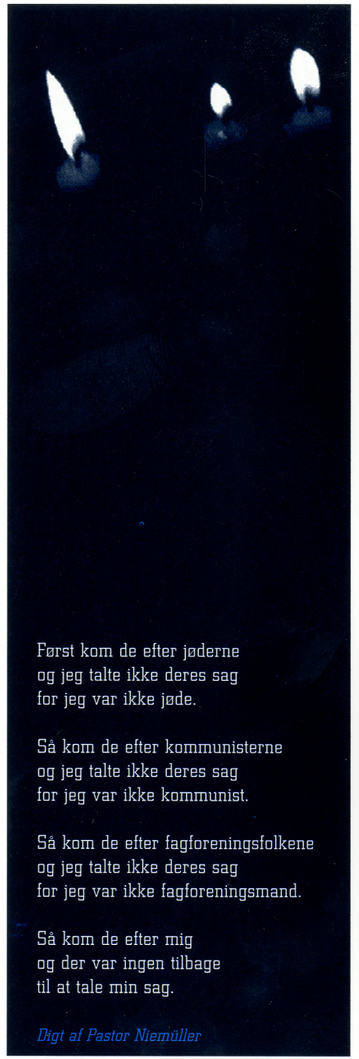

Først kom de efter jøderne
og jeg talte ikke deres sag
for jeg var ikke jøde.

Så kom de efter kommunisterne
og jeg talte ikke deres sag
for jeg var ikke kommunist.

Så kom de efter fagforeningsfolkene
og jeg talte ikke deres sag
for jeg var ikke fagforeningsmand.

Så kom de efter mig
og der var ingen tilbage
til at tale min sag.

Digt af Pastor Niemüller

SUPPLERENDE MATERIALE

På biblioteket kan du låne **"U-lands vejviseren"**, hvor ca 250 foreninger, komiteer, organisationer, venskabsforeninger med afrikanske lande, komiteer mod dødsstraf og grupper mod racisme mm er omtalt.

BØGER

Trauma and Healing under State Terrorism
Inger Agger, London: Zed, 1996. viii, 246 s.
Litteraturhenvisninger og register.

Scraps of Life:
Chilean Women and the Pinochet Dictatorship
Marjorie Agosin, London : Zed, 1987. 154 s. Bibliografi.
En beretning om og vidnesbyrd fra de chilenske kvinder, der lige siden kuppet mod Allende har arbejdet stilfærdigt og ikke-voldeligt mod Pinochet styret bl.a. gennem kollektiver, hvor kvinderne syr de berømte "arpilleras" (billedtæpper), der skildrer dagligdagen i Chile.

Economía y politica durante el gobierno militar en Chile, 1973-1987 Rigoberto García.
Fondo de Cultura Económica (publ.). Ciudád de Mexico: el Fondo, 1989. 294s. 14 år med neoliberalisme har ændret Chile radikalt. Her gennemgår specialister emner som: udlandsgæld, industriens udvikling, handelsbalancen, strukturændringer i markedsøkonomien, jordpolitik, militær- og socialudgifter og fagforeningerne.

Fra militærdiktatur til demokrati?: en undersøgelse af transitionsprocesserne i Chile og Argentina
Annemette Matthiessen (et al.). Københavns Universitet. Institut for Statskundskab (udg.). 1992. 158 s. Litteraturhenvisninger. Selv om Chile og Argentina ligner hinanden på en række områder, har overgangen fra diktatur til demokrati udviklet sig helt forskelligt. Hovedspørgsmålet er: Hvilke strukturer og aktører har været afgørende for transitionernes igangsættelse og videre udvikling i Chile og Argentina?

Perspectivas de la izquierda latinoamericana: seis diálogos
Luis Maira, Guido Vicario & Fondo de Cultura Económica (ed.). Santiago: el fondo, 1991. 263 s. Om perspektiverne for demokrati i Latinamerika, de nye demokratiske kræfter, krisen i det chilenske kommunistparti, militærdiktaturerne og deres relationer til de ikke-militære institutioner i overgangsfasen til demokrati og civilt styre.

Noglen til frihed:
om kvinder og demokrati i Latinamerika
Liss Hansen, Jette Meng & Birthe Nielsen (red.) København : KULU, 1992. 63 s. ill,. Litteraturhenvisninger. Den brede latinamerikanske kvindebevægelse har medvirket til at uddybe demokratiopfattelsen. Kvinderne taler om demokrati i hjemmet og om retten til sundhed, til jord og til at kunne forsørge sine børn. Deres kamp for demokrati handler derfor ikke blot om at blive integreret i de formelle politiske strukturer, men også om at kvinders organiseringsformer anerkendes og om at give politik et nyt indhold.

Social Policy from the Grassroots:
Nongovernmental Organizations in Chile
Charles Downs, Giorgio Solimano, Carlos Vergara & Luis Zuniga (eds.). UNICEF & Columbia University. Centre for Social Policy and Planning in Developing Countries (publ.). Boulder, Colo.: Westview Press, 1989. 219 s.
Om de folkelige bevægelsers kolossalt store betydning i Chile. Da socialpolitik i Chile stort set er et privat anliggende, har NGO-bevægelserne og selvhjælpsgrupper afgørende indflydelse på spædbørnspleje, voksenundervisning og andre områder, der er af vital betydning for almen velfærd, og de arbejder dygtigt og ansvarsbevidst med den sociale velfærd.

MS Biblioteket, Mellemfolkeligt Samvirke
Borgergade 14 • 1300 København K • Tlf: 33 32 62 44

AV-MATERIALE

På Det Danske Filminstitut kan du låne, leje eller købe følgende film. (Se videonummer).
På Mediateket udlånes de gratis.
På de fleste folkebiblioteker kan de bestilles hjem:

Chile - hvor længe endnu?
Instr. & prod.: David Bradbury. 1985. Prod. Icarus Films International . 58 min. Under påskud af at ville optage en film om chilensk musik og religion, rejste et australsk filmhold rundt i Chile i 1985, 12 år efter kuppet mod Allende. Resultatet blev et dokument om militærdiktaturets undertrykkelse og foragt for menneskerettigheder. Filmen indeholder scener af stor voldsomhed. Med spansk tale og danske undertekster. • videonr.: 115253

Javiera fra Chile
Instr.: Marcelo Ferrari, Christian Galaz & Manuel Rojas, 1989. Prod.: Teleanalisis . 25 min.
I marts 1985 blev José Manuel Parada, der arbejdede i Kirkens Hjælpekontor, bortført og myrdet. Javiera, hans datter, var dengang 10 år. Filmen fortæller, hvordan Javiera lever med de voldsomme erindringer, sorgen, savnet og vreden over, at mordet aldrig er blevet opklaret. Hun er 14 år og danser for at udtrykke, hvad hun føler. Velegnet til unge. Med spansk tale og danske undertekster. • videonr.: 118971

Isabel c/o Danmark
Instr.: Helle Toft Jensen & Torben Vosbein, 1988. Prod.: SPOR . 29 min.
Isabel på 16 år er født i Chile og kom til Danmark med sine forældre som lille. Hun husker kun svagt Chile og føler sig ikke chilensk. Men den voksende fremmedfjendtlighed minder hende om, at hun ikke er dansker. Begge Isabels forældre var politisk aktive under Allende og har været fængslet og tortureret. Faderen er nu tilbage i Chile. Isabel ønsker også at rejse. Med dansk og spansk tale og danske undertekster. • videonr.: 118858

Isabel - på vej
Instr.: Helle Toft Jensen, 1993. Prod.: SPOR, 55 min
(En selvstændig fortsættelse af Isabel c/o Danmark)
Isabel er 19 år da hun vælger at tage til Chile i et forsøg på at finde hjem. Filmen følger hendes indre og ydre rejse, hendes møde med sin far, familien, venner og uvenner, politiske sammenstød, sexualiteten, kirkens dobbeltmoral, en chilensk hverdag. Isabel taler, digter og drømmer på både spansk og dansk, men føler sig ikke hjemme på nogle af sprogene: Diktaturets og eksilets splittende konsekvenser rækker langt ind i de næste generationers identitet. • videonr.: 118865, pjece

Isabel - en camino
(Et integreret undervisningsmateriale med en kortere version af filmen "Isabel - på vej" på spansk og dansk, og en bog til spanskundervisning, kan købes af SPOR, Elmegade 5, 2200 N. Tlf.: 35363679)

Din Nabos Søn
Instr.: Jørgen Flindt Pedersen og Erik Stephensen. Produktion: Ebbe Preisler Film/TV. 1982. 65 min.
Under junta-tiden (1967-74) i Grækenland blev unge værnepligtige trænet i at påføre andre mennesker grusomme pinsler. Filmen trænger ind i bødlens psykologi. Eks-bødler interviewes. Samtidig skildres følgerne af en lang og pinefuld tortur for ofrene og deres familie. Optagelserne er fra Grækenland, men titlen siger, at dette kunne foregå overalt. • videonr: 115987 16mm film: 102772

Bødlen som offer
Instr.: Jørgen Flindt Pedersen og Erik Stephensen. Produktion: Konsortiet Din nabos søn II . 1994. 27min.
13 år efter produktionen af Din nabos søn vender instruktørene tilbage til de samme mennesker, der for altid bærer på en tung byrde, men som lever videre. Ofre og bødler interviewes , om fortidens forbandelse, den svære nutid, tilgivelse og børnene - håbet, der søger sandheden. Men der udøves stadig tortur andre steder i verden. • videonr.: 115086

Trods alt
Instr.: Astrid Henning-Jensen. Produktion: Rehabiliteringscentret for Torturofre (RTC). 1990. 56 min.
Filmen beskriver i drama-dokumentarisk form to torturofres behandling på RTC og deres møde med Danmark iøvrigt. Under behandlingen viser det sig, at de psykiske skader er endnu vanskeligere at helbrede end de fysiske mén. Filmens hovedpersoner genoplever deres egen tortur, og trods den fornedrelse, de har været udsat for, bliver de i stand til at overleve gennem den hjælp som RTC kan yde. • videonr.: 124521 16mm film: 112405

...Øje for Øje....
Instr.: Ghandarkhah Mansour. Produktion: Roya Film. Tyskland. 1992. 100 min. spillefilm.
En asylfamilie prøver at leve et så normalt liv som muligt i det fremmede. Men der er megen smerte at leve med. Fortiden med tortur og nedværdigelse dukker konstant frem i de frygteligste mareridt, og pludselig genkendes en torturbøddel på gaden. Hvad gør man? Hævner man og bliver selv bøddel? Den svære indre kamp overhales af den brutale ydre. Nynazister kaster den fatale brandbombe mod asylcentret.. Filmen bygger på virkelige hændelser. Uegnet for unge under 16 år.• videonr.: 125535

Det Danske Filminstitut
Vognmagergade 10 • 1120 København K
eller: Mejlgade 55, 8000 Århus C
Filmbestilling: Tlf: 87 31 77 00 Fax: 86 13 29 06

Mediateket
Mellemfolkeligt Samvirke • Borgergade 10
1300 København K • Tlf: 33 32 62 44

På Mediateket kan du også låne disse film gratis:

Chile - tortur som politisk middel
Instr.: Hernán Castro, 1990. Prod.: Amnesty International. Dutch section & Det Danske Center for Menneskerettigheder. 28 min. Om militærdiktaturet i Chile, om politiske fanger og om, hvordan regimet systematisk brugte tortur overfor alle politiske modstandere.
Med dansk og spansk tale og danske undertekster.

Malajunta: a viente años del golpe militar ; la memoria de pie
Instr.: Eduardo, Aliverti, Pablo Milstein & Javier Rubel, 1996. Prod.: Cecilia Landaburu, Maria Anglica Pacheco & CREARS Producciones. 57 min.
Filmen omhandler militærregimets "Beskidte krig" mod befolkningen i Argentina 1976-83. V.hj.a. statistisk materiale, samtidige filmklip og vidneudsagn fra eksperter, kunstnere, intellektuelle og civile borgere oprulles de økonomiske, sociale og psykologiske konsekvenser af voksende udlandsgæld, censur, tortur, drab og forsvindinger for samfundet og for den enkelte argentiner. Filmens formål er at holde erindringen om tragedien i live, især hos den yngre generation, så den bliver i stand til at modarbejde en gentagelse. Filmen tager udgangspunkt i Argentinske forhold, men dens problematik er universel. Med spansk tale og engelske undertekster.

INTERNET

På Internettet finder du et væld af oplysninger på spansk og engelsk om Chile. Her er et par stykker du kan prøve og hvor du kan finde flere links til sider om Chile.

NACLA,
Nord American Congress on Latin America
Artikler om Chile i dag og links http://www.nacla.org

Museo de la Solidaridad Salvador Allende, Dokumenter, fotos og meget mere om Allendes regeringstid.
http://www.mssa.cl

Viva Mi General, Hyldest side for Pinochet
http://www.geocities.com/CapitolHill/3350/

Human Rights Watch
http://www.hrw.org

Amnesty International
http://www.amnesty.org

United Nations High Commissioner for Human Rights
http://www.unhchr.ch

ORGANISATIONER

Hvor du kan finde flere oplysninger, og foredragsholdere som kan uddybe filmens temaer:

Mellemfolkeligt Samvirke
Borgergade 14 • 1300 København K • Tlf: 33 32 62 44

Det Danske Center for Menneskerettigheder
Studiestræde 38 •1455 København K • Tlf: 33 91 12 99

Amnesty International
Dyrkøb 3 • 1166 København K • Tlf: 33 11 75 41

OASIS, Behandling og rådgivning for flygtninge
Strandboulevarden 92, 3.sal • 2100 København Ø
Tlf: 35 26 57 26

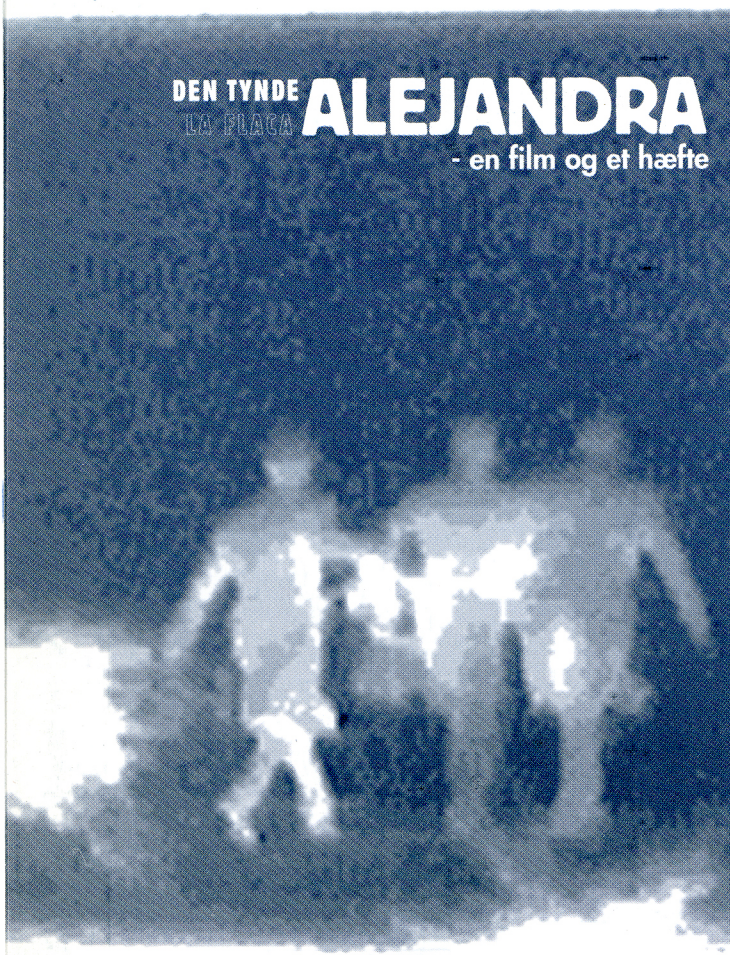

DEN TYNDE ALEJANDRA
LA FLACA

- en film og et hæfte

Marcia Merino - med dæknavnet Alejandra - var politisk militant på venstrefløjen i Chile, da Pinochet kom til magten ved et militærkup i 1973. Hun blev arresteret, og kom i hænderne på et af Latinamerikas mest brutale diktaturer. Efter langvarig tortur blev hun stikker for Pinochets regime, og angav sine tidligere aktivistkammerater. Hun samarbejdede i 18 år med det hemmelige politi.
Den Tynde Alejandra blev en legende og et symbol på forræderi.
I 1993 skiftede hun side igen, gav offentlig undskyldning og vidnede mod dem hun havde arbejdet for under diktaturet.
Kan Alejandras handlinger tilgives?
I mødet med filmens instruktør, Carmen Castillo, som selv måtte flygte, fortæller Marcia Merino om sin tid i fængsel, om torturen, angivelserne og om at skulle leve med sine kammeraters liv på samvittigheden.

Dette hæfte beskriver de historiske omstændigheder omkring kuppet, uddyber filmens temaer, og forholder sig til centrale spørgsmål som rækker ud over historien om Alejandra og begivenhederne i Chile.

Glemsel, hævn eller forsoning?

ISBN 87-87195-48-8
9 788787 195485